

Європа у 12 уроках

Паскаль Фонтейн,
колишній помічник Жана Моне,
професор Інституту політичних досліджень, Париж

Ілюстрації Маріо Рамоса

Зміст

★ 1	Навіщо потрібний Європейський Союз?	3
★ 2	Етапи історії	7
★ 3	Розширення	11
★ 4	Як працює Союз?	15
★ 5	Завдання Союзу	24
★ 6	Спільний ринок	30
★ 7	Економічний та монетарний союз. Євро	34
★ 8	Вперед до наукомісткого суспільства	38
★ 9	Громадянська Європа	41
★ 10	Свобода, безпека та правосуддя	45
★ 11	Європейський Союз на світовій арені	49
★ 12	Яке майбутнє Європи?	54
	Основні віхи в історії європейської інтеграції	57

★ 1 Навіщо потрібний Європейський Союз?

Мир

Ідея об'єднаної Європи була колись лише мрією філософів і пророків. **Віктор Гюго**, наприклад, змальовував в уяві мирні "Сполучені Штати Європи", сповнені ідеалами гуманізму. Дві страшні війни, що терзали континент упродовж першої половини ХХ століття, не лишили каменя на камені від цієї мрії.

Однак, на руїнах Другої світової війни з'явилася нова надія. Люди, які чинили опір тоталітаризму під час війни, були сповнені рішучості покласти край міжнародній ненависті та супер-

ництву в Європі і побудувати міцний мир між колишніми ворогами. В період 1945-1950 років кілька мужніх державних діячів, серед яких – **Конрад Аденауер, Вінстон Черчілл, Аллід де Гаспер і Роберт Шуман**, почали переконувати свої народи увійти в нову еру. У Західній Європі пануватиме новий порядок, заснований на спільних інтересах її народів і націй, і він ґрунтуватиметься на угодах, які гарантуватимуть владу закону та рівність між усіма країнами.

Роберт Шуман (міністр закордонних справ Франції) підхопив ідею, висунуту Жаном Монне, і 9 травня 1950 року запропонував створи-

ти Європейське співтовариство з вугілля та сталі (ЄСВС). У країнах, які свого часу протистояли одна проти одної, виробництво вугілля і сталі має об'єднатися під спільною владою – “верховною владою”. Практично, але, водночас, і глибоко символічно, сировина війни перетворювалася на інструмент примирення й миру.

Цей сміливий і благородний крок мав значний успіх. Він став початком більш ніж півстолітнього мирного співробітництва між країнами-членами Європейського Співтовариства. Маастрихтською угодою від 1992 року інститути Співтовариства були зміцнені та наділені ширшими повноваженнями, було створено Європейський Союз (ЄС).

ЄС доклав чималих зусиль, сприяючи об'єднанню Німеччини після падіння Берлінської стіни у 1989 році. Коли у 1991 році радянська імперія розпалася, країни Центральної та Східної Європи, які десятиріччя жили під авторитарним ярмом Варшавської угоди, цілком природно вирішили, що їх майбутнє пов'язане із сім'єю демократичних європейських націй.

Захист і безпека

Однак і в XXI столітті Європа, як і раніше, змушена вирішувати проблеми захисту і безпеки. Такі речі не можна полишати на самотпів. Кожний новий крок на шляху світового розвитку несе із собою не лише можливості, а й ризики. ЄС змушений вживати ефективні заходи щодо забезпечення захисту та безпеки своїх 15 (а згодом і 25) держав-учасниць. Йому доводиться конструктивно працювати з регіонами, які знаходяться безпосередньо біля його кордонів – Північною Африкою, Балканами, Кавказом, Близьким Сходом. Трагічні події 11 вересня 2001 року у Нью-Йорку та Вашингтоні привели до усвідомлення того, які ми вразливі перед розгулом фашизму та духу помсти.

Інститути ЄС відіграють головну роль в успішному створенні та функціонуванні європейської системи, що принесла реальний і міцний мир великому регіонові планети. Але ЄС має також захищати свої військово-стратегічні інтереси, взаємодіючи зі своїми союзниками – особливо союзниками з НАТО – і виробляючи дійсно європейську політику в галузі безпеки та оборони.

Внутрішня та зовнішня безпека – це дві сторони однієї медалі. Інакше кажучи, ЄС також має боротися з тероризмом та організованою злочинністю, а це означає, що сили поліції всіх країн ЄС повинні тісно співпрацювати. Одне із завдань, що стоїть перед Європою, полягає в тому, аби перетворити ЄС в територію свободи, безпеки та справедливості, де справедливість і захист законом рівною мірою доступні кожному. З цією метою урядам ЄС необхідно взаємодіяти більш тісно, і органи, на зразок Європолу (Європейське поліцейське управління), мають відігравати активнішу й ефективнішу роль.

Економічна та соціальна солідарність

Європейський Союз було створено для досягнення політичних цілей, однак, його розвиток і успіх ґрунтуються на його економічних основах – “спільному ринку”, створеному усіма державами-учасницями ЄС, спільній валюті (євро), яку використовують 12 із них.

Частка країн ЄС у загальному населенні Землі, у відсотковому співвідношенні, постійно зменшується. Тому, аби забезпечити економічне зростання і конкурувати на світовій арені з іншими великими економічно розвиненими країнами, вони мають продовжувати діяти спільно. Жодна з країн ЄС окремо не має достатньо можливостей, аби самостійно конкурувати у світовій торгівлі. Для того, щоб створити високорозвинену економіку і знаходити нових замовників, європейським компаніям необхідно працювати на більш крупних ринках, аніж їх внутрішні ринки. Ось чому ЄС доклав стільки зусиль для того, щоб створити спільний європейський ринок, усуваючи перешкоди в торгівлі та бюрократичні бар'єри, які стоять на заваді суб'єктів економічної діяльності.

Проте, загальноєвропейська вільна конкуренція має бути збалансована загальноєвропейською солідарністю, що відображається у практичній допомозі простим людям. Коли населення європейських країн стає жертвою поведей чи інших природних катаклізмів, йому надають допомогу із бюджету ЄС. Окрім цього, континентальний ринок, що охоплює 380 мільйонів споживачів, має бути вигідним для якомога більшої кількості людей. “Структурні фонди”, якими керує Європейська Комісія, слугують засобами стимулювання та підтримки зусиль регіональних і національних влад ЄС, спрямованих на подолання нерівності в розвитку різних регіонів Європи. Бюджет ЄС і кошти, що виділяються Європейським інвестиційним банком, використовуються для удосконалення європейської транспортної інфраструктури (наприклад, для розвитку автошляхів і

швидкісних залізниць), покращуючи доступ до віддалених регіонів і стимулюючи транс'європейську торгівлю.

Зміцнення співпраці з метою просування європейської моделі суспільства

Європейське постіндустрієне суспільство стає дедалі складнішим. Рівень життя постійно зростає, але, як і раніше, зберігається розрив між багатством і бідністю, який може ще більше зрости в міру того, як колишні комуністичні країни вступатимуть у ЄС. Ось чому так важливо, щоб держави-члени ЄС більш тісно співпрацювали, вирішуючи соціальні проблеми.

Безперечно, ця співпраця вигідна кожній країні ЄС. Півстолітня історія європейської інтеграції довела, що ціле більше, аніж звичайна сума складових частин. ЄС, як єдине ціле, має значно потужніший економічний, соціальний, технічний, торговельний і політичний вплив, ніж індивідуальні зусилля його держав-членів, навіть ті, які здійснюються спільно. Діючи спільно і виступаючи від імені всіх як Європейський Союз, ці держави здобувають додаткові переваги. Чому? Тому, що ЄС складає провідну торговельну силу світу, яка відіграє ключову роль у міжнародному переговорному процесі. Він вносить весь свій торговельний і сільськогосподарський потенціал у Всесвітню торговельну організацію та в реалізацію Кіотського протоколу щодо заходів зі зниженні викидів в атмосферу та запобігання змінам клімату. Він виступив з важливими ініціативами на Йоханнесбургському самміті зі стійкого розвитку в серпні 2002 року. Він займає чітку позицію у питаннях, які стосуються простих людей, як-то: навколишнє середовище, відновлювані джерела енергії, “принцип обережності” щодо безпеки харчових продуктів, етичні аспекти біотехнології та необхідності захисту вимираючих видів.

Стара приказка “сила в єдності” сьогодні для європейців найактуальніша. Сила Європи зумовлена її спроможністю докладати спільних зусиль на основі рішень, що ухвалюються демократичними інститутами: Європейською Радою, Європейським Парламентом, Європейською Комісією, Судом Європейських Співтовариств і Європейським судом аудиторів.

Європейський Союз має на меті поширення загальнолюдських цінностей і соціального прогресу. Європейці бачать, що глобалізація і технологічні перетворення змінюють світ, і вони прагнуть, щоб повсюдно люди були господарями, а не жертвами цього процесу змін. Потреби людей не можуть задовольнитися лише ринковими механізмами чи односторонніми діями країн.

Таким чином, ЄС обстоює позиції гуманітарних принципів і моделі суспільства, що мають підтримку переважної більшості європейців. Європейці цінують свій багатий спадок цінностей, що охоплює віру у права людини, соціальну солідарність, вільне підприємництво, справедливий розподіл результатів економічного зростання, право на безпечне навколишнє середовище, повагу культурних, мовних і релігійних відмінностей і гармонійне поєднання традицій і прогресу.

Хартія основних прав ЄС, проголошена в Ніцці 7 грудня 2000 року, передбачає усі права, які сьогодні визнаються 15 державами-членами ЄС і їх громадянами. Європейці мають у своєму розпорядженні багатство національних і місцевих культур, які різнять їх один від одного, але їх об'єднує спільний спадок цінностей, що виокремлює європейців від решти світу.

Маастрихтська угода вперше закріпила “принцип субсидіарності”, що лежить в основі способу діяльності Європейського Союзу. Це означає, що ЄС та його інститути вживають заходів лише в тому випадку, якщо дії будуть ефективнішими на рівні ЄС, аніж на національному чи місцевому. Цей принцип виключає надмірне втручання ЄС у повсякденне життя його громадян. Європейська індивідуальність є цінністю, яку належить зберігати; її не слід плутати з одноманітністю, яку цілковито відхиляють європейці.

2 Етапи історії

Сучасний Європейський Союз є результатом зусиль, докладених чоловіками й жінками, які працюють для об'єднаної Європи. ЄС спирається на їхні конкурентні досягнення. В жодному іншому регіоні світу незалежні держави ще не об'єднували свої суверенітети такою мірою й у такій кількості різних галузей, що мають величезне значення для їх громадян. ЄС створив спільну валюту і динамічний спільний ринок, в якому люди, послуги, товари і капітал пересуваються вільно. Він намагається зробити так, щоб внаслідок соціального прогресу та справедливої конкуренції якомога більше людей могли скористатися перевагою спільного ринку.

Основоположні правила Європейського Союзу викладено в низці угод:

- Паризька угода, що запровадила Європейське співтовариство вугілля та сталі (ЄСВС) у 1951 році;
- Римська угода, що запровадила Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євроатом) у 1957 році.

Ці основоположні угоди згодом були доповнені наступними документами:

- Єдиним Європейським Атом (1986 р.);
- Угодою про Європейський Союз (Маастрихт, 1992 р.);
- Амстердамською угодою (1997 р.);
- Угодою в Ніцці (2001 р.).

Ці угоди значно зміцнили правові відносини між державами-членами ЄС. Закони Європейського Союзу здійснюють безпосередній вплив на громадян ЄС і надають їм цілком конкретні права.

Перший крок на шляху європейської інтеграції датується часом, коли шість країн (Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Італія, Люксембург і Нідерланди) створили спільний ринок вугілля та сталі. Мета цього кроку, здійсненого незабаром після Другої світової війни, полягала в тому, щоб забезпечити мир між націями Європи – переможеними та переможцями. Він об'єднав їх у межах співробітництва у спільних інститутах.

Тоді ж шість держав-учасниць ухвалили рішення про створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС), заснованого на спільному ринку із широким спектром товарів і послуг. Митні податки між цими шістьма країнами були повністю ліквідовані 1 липня 1968 року, і спільна політика, зокрема, в галузі торгівлі та сільського господарства, була запроваджена у 1960-х роках.

Цей крок був настільки успішним, що Данія, Ірландія та Великобританія ухвалили рішення про приєднання до Європейського Співтовариства. Це перше розширення від шести до дев'яти учасників відбулося у 1973 році. В цей час Співтовариство окреслило для себе нові завдання та нову соціальну, регіональну і при-

родоохоронну політику. Для реалізації регіональної політики у 1975 році був запроваджений Європейський фонд регіонального розвитку.

На початку 1970-х років лідери ЄЕС усвідомили, що їм необхідно привести свої економічні системи у відповідність одна до одної і, що врешті-решт, необхідний монетарний союз. Однак, приблизно в цей самий час, США вирішили призупинити конвертування долара в золото. Це стало провісником періоду значної нестабільності на світових валютних ринках, яка посилювалася нафтовими кризами 1973 та 1979 років. Введення Європейської валютної (монетарної) системи (ЄВС) у 1979 році дало змогу стабілізувати курси обміну валют і стимулювало держави-члени Співтовариства до реалізації жорсткої політики, яка допомагала їм зберігати взаємну солідарність і дисциплінувати свої економічні системи.

У 1981 році до Співтовариства приєдналася Греція, за нею, у 1986 році, – Іспанія та Португалія. Відтак, більш нагальною стала потреба запровадження “структурних” програм, таких, як перші Об'єднані середземноморські програми, спрямовані на скорочення відмінностей в економічному розвитку між 12 державами-учасницями.

Водночас, ЄЕС почало відігравати суттєвішу роль на міжнародній арені. З країнами Африки, басейну Карибського моря і Тихого океану воно підписало низку конвенцій про допомогу і торгівлю (I, II і IV Ломеські конвенції, 1975-1989 рр.), що привели до ухвалення Котонуської угоди у червні 2000 року. Такі інструменти допомагають Європі, провідній торговельній системі у світі, діяти – і діяти вагомо – на міжнародній арені. Кінцева мета Європейського Союзу полягає у здійсненні спільної зовнішньої та безпекової політики.

Світовий економічний спад початку 1980-х років породив хвилю “європесимізму”. Але надія відродилася знову у 1985 році, коли Європейська Комісія під керівництвом Голови **Жака Делора** опублікувала “Білі книги”, що визначали графік формування європейського спільного ринку до 1 січня 1993 року. Співтовариства ухвалили цей амбіційний цілеспрямований документ і закріпили його в Єдиному Європейському Акті, підписаному у лютому 1986 року (чинному з 1 липня 1987 року).

Політичний вигляд Європи докорінно змінився із падінням Берлінської стіни у 1989 році. Наслідком цього стало об'єднання 3 жовтня 1990 року Німеччини та прихід демократії в країни Центральної та Східної Європи, які звільнилися від радянського контролю. Радянський Союз припинив своє існування у грудні 1991 року.

Тим часом Європейські Співтовариства теж змінювалися. Держави-члени ЄС вели переговори про укладання нової угоди, яка була ухвалена Європейською Радою (тобто їх президентами та/або прем'єр-міністрами) в Маастрихті у грудні 1991 року. Ця “Угода про Європейський Союз” набула чинності 1 листопада 1993 року. ЄЕС було перейменовано в Європейське Співтовариство. Більш того, через доповнення сфер міжурядового співробітництва до існуючої системи Співтовариства, угода створила Європейський Союз (ЄС). Окрім цього, вона окреслила нові амбіційні цілі перед державами-учасницями: створення валютного союзу до 1999 року, європейське громадянство, нова спільна політика, спільна зовнішня та безпекова політика, заходи внутрішньої безпеки.

Новий європейський розвиток і мінлива геополітична ситуація на континенті спонукали ще три країни – Австрію, Фінляндію та Швецію – приєднатися 1 січня 1995 року до ЄС. Тепер до Союзу входило 15 держав, і він став на шлях найбільшого, до цього часу, досягнення – заміни національних валют спільною європейською валютою – євро. 1 січні 2002 року банкноти і монети євро увійшли в обіг у 12 країнах ЄС (“європейська економічна зона”). Сьогодні євро є однією з провідних валют світу поряд із доларом США.

Тепер, коли світ увійшов у XXI століття, європейцям доведеться спільно вирішувати проблему глобалізації. Нові революційні технології та бурхливий розвиток Інтернету змінюють світову економіку. Однак, ці глобальні економічні перетворення несуть і соціальні потрясіння та різкі зміни в культурі.

На зустрічі у Лісабоні в березні 2000 року Європейський Союз затвердив багатосторонню стратегію модернізації економіки ЄС з метою підвищення її конкурентноздатності на світовому ринку і стосовно інших основних учасників, таких, як США та нові індустріальні країни. “Лісабонська стратегія” передбачає відкриття всіх галузей економіки для конкуренції, заохочення інвестицій в інновації та бізнес, а також модернізацію європейської системи освіти залежно від потреб інформаційного суспільства.

Водночас, безробіття та підвищення пенсійного забезпечення створює суттєвий тиск на економіку держав ЄС, роблячи реформи ще більш нагальними. Виборці дедалі наполегливіше закликають свої уряди віднайти практичне вирішення цих проблем.

Тільки-но Європейський Союз розширився до 15 держав, як у його двері постукало ще 12 країн. У середині 1990-х років він отримав заявки на приєднання від країн колишнього радянського блоку (Болгарії, Чеської Республіки, Угорщини, Польщі, Румунії та Словаччини), трьох прибалтійських держав, які входили до Радянського Союзу (Естонії, Латвії та Литви), однієї із республік колишньої Югославії (Словенії) та двох країн Середземномор'я (Кіпру та Мальти).

ЄС вітав можливість сприяти стабілізації Європейського континенту та поширити переваги об'єднання Європи на ці молоді демократії. Переговори про приєднання з цими країнами-кандидатами розпочалися в Люксембурзі у грудні 1997 року та в Гельсінкі у грудні 1999 року. Союз був на шляху найсуттєвішого розширення за всю свою історію. Переговори з 10 країнами-кандидатами завершилися 13 грудня 2002 року в Копенгагені. У 2004 році у Європейському Союзі буде 25 держав, і він ростиме в міру того, як нові країни приєднуюватимуться до нього в наступні роки.

Понад півстолітня інтеграція справила величезний вплив на історію Європи та менталітет європейців. Уряди держав ЄС, незалежно від політичного забарвлення, розуміють, що епоха цілковитого національного суверенітету минула та, що лише об'єднавши зусилля і йдучи шляхом "відтепер спільної долі" (висловлюючись рядками з угоди ЄСВС), їх древні нації зможуть продовжувати досягнення безперервного соціально-економічного прогресу та зберегти свій вплив у світі.

Інтеграція сприяла подоланню столітньої ворожнечі між європейськими країнами. Сто-сунки вищості та політики з позиції сили у вирішенні міжнародних суперечок були замінені "колективним методом" співробітництва. Цей метод, що ґрунтується на балансі національних і спільних інтересів та поваги національних особливостей у межах приналежності до Союзу, важливий нині понад усе. У період "холодної війни" він допомагав демократичним і волелюбним країнам Європи зберегти єдність. Кінець антагонізму між Сходом і Заходом і політико-економічне возз'єднання континенту є торжеством європейського духу – духу, якого народи Європи потребують сьогодні як ніколи досі.

Європейський союз пропонує відповідь на найсуттєвішу проблему глобалізації – відповідь, що відображає спільні цінності в які вірять європейці. Але, найголовніше, ЄС демонструє найнадійнішу із можливих гарантій для вільного і мирного майбутнього.

3 Розширення

Копенгаген — історичний самміт

13 грудня 2002 року в Копенгагені Європейська Рада зробила важливий крок в історії європейського об'єднання. 1 травня 2004 року вона ухвалила рішення про прийняття до ЄС ще 10 країн.

Ухваливши це рішення Європейський Союз не лише розширив свою географічну територію та населення. Цим він підвів ризик під розколом на нашому континенті – знищив ту прірву, яка з 1945 року відділяла вільний світ від світу

комуністичного. Таким чином, п'яте розширення ЄС мало політичне і моральне значення.

Не лише географічно, а й з точки зору їх культур, ітрії та устремління, ці країни – Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина та Словенія – безперечно є європейськими. Вступаючи у Європейський Союз, вони входять у сім'ю європейських демократичних країн і посідають належне їм по праву місце у великому проекті, який задумали батьки-засновники ЄС. Угоди

про приєднання, підписані в Афінах 16 квітня 2003 року, дають змогу народам нових держав-членів ЄС голосувати і балотуватися нарівні з іншими громадянами ЄС на виборах у Європейський Парламент у червні 2004 року.

Довга дорога до членства в ЄС

Шлях до цього останнього розширення починається у 1989 році з падіння Берлінської стіни та “залізної завіси”. ЄС негайно відреагував запровадженням програми фінансової допомоги “ФАРЕ”, яка розрахована на підтримку молодих демократій у відбудові економіки та стимулюванні політичних реформ. 22 червня 1993 року в Копенгагені Європейський Союз вперше проголосив, що “асоційовані країни Центральної та Східної Європи мають стати членами Європейського Союзу, якщо вони виявлять таке бажання”.

Водночас, Європейський Союз встановив три основні критерії, яким країни-кандидати мають відповідати, аби вступити в ЄС.

- Перший – політичний критерій: країни-кандидати повинні мати стабільні інститути, що гарантують демократію, владу закону, права людини, повагу і захист меншин.
- Другий – економічний критерій: країни-кандидати повинні мати дієздатну ринкову економіку та в змозі існувати в умовах тиску конкуренції та ринкових сил у межах Союзу.
- Третій – здатність брати на себе зобов’язання членства в ЄС, в тому числі відданість цілям політичного, економічного та валютного союзу. Це означає, що країни-кандидати мають прийняти всю сукупність правових норм ЄС, відому як *acquis communautaire*.

Комісія надала рекомендації, а Парламент виклав свою думку. На цій основі Європейська Рада в Люксембурзі (грудень 1997 року) та Гельсінкі (грудень 1999 року) дала добро на прове-

дення переговорів з 10 країнами Центральної та Східної Європи, а також із Кіпром і Мальтою.

Амстердамська угода (підписана 2 жовтня 1997 року) та угода у Ніцці (підписана 26 лютого 2001 року) мають на меті консолідувати Союз і спростити його систему ухвалення рішень до його розширення.

Переговори з 10 країнами-кандидатами завершилися в Копенгагені 13 грудня 2002 року. Досягнуті погодження надають цим новим державам-членам механізм і період переходу, що необхідні їм для того, аби виконати всі свої зобов’язання. До приєднання кожна з них має ухвалити власні національні закони, що повністю охоплюють *acquis communautaire*, а це 26 000 законодавчих актів обсягом близько 80 000 сторінок. Це законодавство має бути не лише ухваленим, а й реалізовуватися на практиці.

Звісно, це передбачає значний обсяг роботи для національних парламентів та інших органів влади в країнах, інститути яких були перебудовані лише нещодавно. Проте, це необхідно для того, щоб політика ЄС і спільний європейський ринок могли продовжувати функціонувати безперебійно. Існуючі нині 15 держав-членів, безперечно, роблять все можливе для того, аби сприяти цьому процесові.

Європейський Союз усвідомлює небезпеку того, що розширення такого масштабу може перетворити його власне на зону вільної торгівлі. Саме тому ЄС прагне зміцнити свої внутрішні зв’язки та забезпечити передумови для того, щоб ця загальноконтинентальна сім’я націй могла взаємодіяти ефективно та результативно. Саме тому він запровадив Конвент на чолі із **Валері Жискар д’Естеном** для обговорення майбутнього Європи та створення проекту Конституції нового ЄС у складі 25 країн. Конвент завершив роботу у червні 2003 року, і 20 червня у Фессалонікі Європейський Союз оголосив, що вважає проект конституційної угоди доброю основою для початку наступної міжурядової конференції.

Нові держави ЄС взяли повноправну участь у роботі Конвенту. Кожна з них призначить комісара, який почне виконувати свої обов’язки з 1 травня 2004 року, коли набере чинності угода про приєднання. Після обрання нового Європейського Парламенту у червні 2004 року, він проголосує щодо кандидатур членів нової Комісії, яка розпочне роботу 1 листопада 2004 року.

Як зауважив Голова Комісії **Романо Проді**, залишаючись вірним своїм зобов’язанням перед країнами-кандидатами, Союз поклав край несправедливості та жорстокості ХХ століття з його тоталітаризмом і “холодною війною”. Проте, ЄС також демонструє свою здатність втілювати на практиці нову філософію міжнародних відносин, в якій відображаються єдність Європи та, водночас, її розмаїтість, її національні відмінності та спільні цінності. “Процес європейської інтеграції та новітня історія Європи слугують визнанням чинників, які нас зближують, а також тих, які роз’єднують нас. Розширення значення першу спробу створити новий тип громадянства в масштабах континенту. Воно принесе небачене розширення прав громадян та зміцнення держав”. (Із промови Голови Проді перед Європейським Парламентом у Страсбурзі 6 листопада 2002 року).

У середньому 75 мільйонів нових громадян ЄС отримують лише 40% прибутків населення інших країн Союзу. Саме тому заходи, пов’язані з приєднанням, передбачають фінансову допомогу на суму 10 мільярдів євро у 2004 році, 12,5 мільярдів у 2005 році та 15 мільярдів у 2006. Це дасть змогу економічним системам 10 нових країн ЄС наздогнати решту 15. Деякі з них демонструють стабільне зростання, й інтеграція між “десятькою” та рештою п’ятнадцятьма країнами значною мірою завершена завдяки усуненню торгівельних перешкод у 1990-х роках і внутрішнім реформам, що здійснюються керівниками “десятки”.

Близько 40 мільйонів євро, які мають виплатитися у 2004-2006 роках із бюджету ЄС новим

державам-членам, будуть витрачені переважно на структурні та регіональні проекти, підтримку сільського господарства, розвитку сільських регіонів, внутрішню політику та адміністративні потреби. Пакет було узгоджено ЄС та 10 новими державами у Копенгагені у грудні 2002 року. Він відповідає положенням, закладеним на радією Європейської Ради у Берліні (у березні 1999 року) стосовно витрат ЄС до 2006 року.

Можливі масштаби ЄС у майбутньому

Розширений ЄС у складі 25 країн, що становить 454 мільйони чоловік, продовжуватиме подальше розширення приєднанням Болгарії та Румунії у 2007 році, якщо все йтиме за планом, погодженим у Копенгагені. На тій нараді Європейська Рада також погодилася, що у грудні 2004 року вона, можливо, ухвалить рішення про початок офіційних переговорів стосовно приєднання Туреччини, якщо це рекомендуватиметься у доповіді Європейської Комісії. Переговори з країною-кандидатом розпочинаються після того, як вона відповідатиме політичним та економічним критеріям ЄС.

Ще у 1999 році нарада Європейської Ради у Гельсінкі постановила, що “Туреччина є державою-кандидатом, яка має приєднатися до Союзу на основі критеріїв, що застосовуються до інших держав-кандидатів”. Туреччина є членом НАТО та Ради Європи. Вони має угоду про співробітництво з ЄС з 1964 року та подала заяву на вступ у ЄС у 1987 році.

Однак, Туреччина розташована на межі європейського континенту і перспектива її вступу у ЄС породжує питання про те, де необхідно провести остаточний кордон Європейського Союзу. Чи може будь-яка країна, де б вона не знаходилася, подати заяву на вступ до ЄС і почати переговорний процес за умови, що вона відповідає політичним і економічним критеріям, закладеним у Копенгагені? Безперечно, західнобалканські країни, такі, як Албанія, Боснія та Герцего-

говина, Хорватія, Македонія, Чорногорія та Сербія можуть подати заявки після того, як вони досягнуть політичної стабільності та відповідатимуть Копенгагенським критеріям.

Звісно, в інтересах ЄС сприяти стабільності в регіонах, розташованих навколо нього. Розширення раз-у-раз розсуває та подовжує кордони Союзу. У 2004 році його найближчими сусідами стануть Білорусія, Росія, Україна. Йому доведеться активізувати з ними прикордонне співробітництво з питань транспорту, політики в галузі навколишнього середовища, а також внутрішньої безпеки, боротьби з неле-

гальною імміграцією та іншими формами міжнародної злочинності.

Якщо це матиме успіх, чи може та сама стратегія застосовуватися у відносинах ЄС з країнами південного Середземномор'я? Подібні питання дають привід для дебатів про те, що, власне, означає поняття “європеєць”, яка кінцева мета європейської інтеграції та в чому полягають глобальні інтереси ЄС в широкому розумінні. Настав час переосмислити та посилити преференційні угоди ЄС з його найближчими сусідами, та зробити це в найбільш широкому контексті.

Основні етапи п'ятого розширення ЄС

19 грудня 1989 року: ЄС запроваджує програму, відому як “ФАРЕ”, для надання фінансової і технічної допомоги країнам Центральної та Східної Європи.

3 та 16 липня 1990 року: Кіпр і Мальта подають заявки на вступ до ЄС.

22 червня 1993 року: нарада Європейської Ради в Копенгагені визначає критерії зарахування до Європейського Союзу.

31 березня та 5 квітня 1994 року: Угорщини та Польща подають заявки на вступ до ЄС,

1995 рік: отримано заявки від Словаччини (21 червня), Румунії (22 червня), Латвії (13 жовтня), Естонії (24 листопада), Литви (8 грудня), та Болгарії (14 грудня).

1996 рік: отримано заявки від Чеської Республіки (17 січня) та Словенії (10 червня).

12-13 грудня 1997 року: нарада Європейської Ради у Гельсінкі підтверджує, що переговори про приєднання вестимуться з 12 країнами-кандидатами. Туреччина розглядається як країна-кандидат, “яка має приєднатися до Союзу”.

13 грудня 2002 року: ЄС досягає угоди з 10 країнами-кандидатами про приєднання 1 травня 2004 року.

16 квітня 2003 року: в Афінах підписано 10 угод про приєднання.

1 травня 2004 року: 10 нових держав приєднуються до ЄС.

Грудень 2004 року: рішення про можливість початку переговорів із Туреччиною щодо приєднання.

2007 рік: рік, визначений нарадою Європейської Ради в Копенгагені для вступу до ЄС Болгарії та Румунії.

★ 4 Як працює Союз?

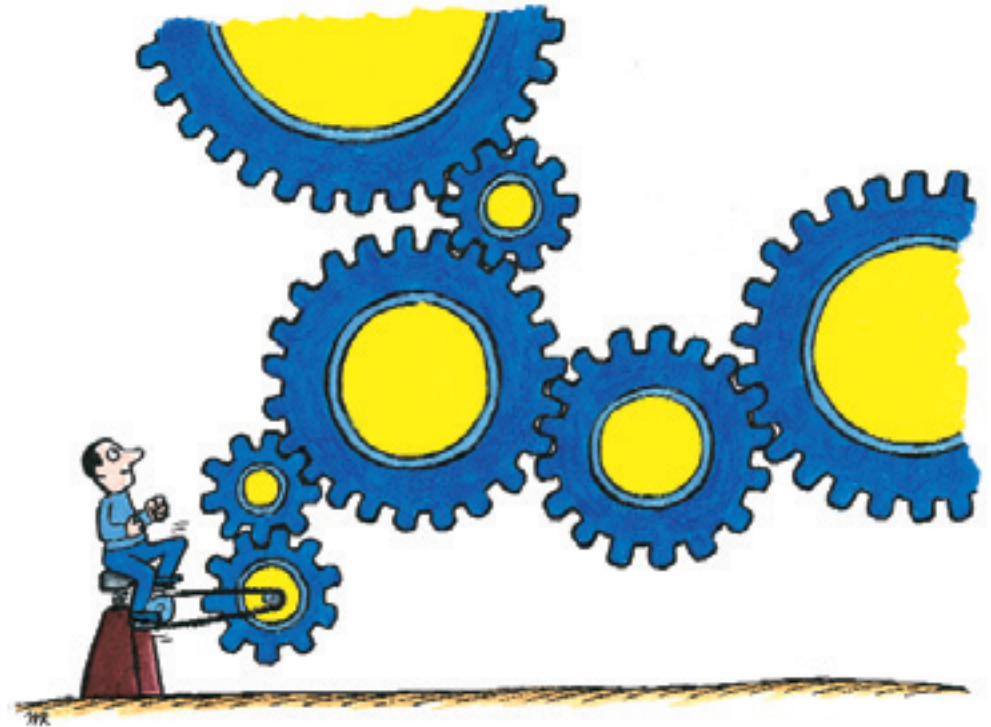
Європейський Союз – це більше ніж конфедерація країн, але це і не федеральна держава. Власне, це дещо зовсім нове, що не має прецедентів в історії. Його політична система безперервно еволюціонувала упродовж останніх 50 років і ґрунтується на системі угод, починаючи з угод, підписаних у Парижі та Римі у 1950-х роках, і закінчуючи Маастрихтською, Амстердамською угодами та угодою у Ніцці, укладеними у 1990-х роках.

У відповідності з цими угодами держави-члени Союзу делегують частину свого національного суверенітету спільним інститутам, що пред-

ставляють не лише їх національні інтереси, а також і колективні.

Ці угоди складають так зване “первинне законодавство”. Похідним від них є більший обсяг “вторинного законодавства”, що безпосередньо впливає на повсякденне життя громадян Європейського Союзу. Воно охоплює переважно постанови, директиви та рекомендації.

Ці закони, а також політика ЄС в цілому, висновуються з рішень, які ухвалюють три основні інститути:

- Рада Європейського Союзу (що представляє держави-члени);
- Європейський Парламент (що представляє громадян);
- Європейська Комісія (політично автономний орган, що захищає спільні європейські інтереси).

Цей **“інституційний трикутник”** може функціонувати лише тоді, коли всі три інститути тісно взаємодіятимуть і довірятимуть один одному. *“Для виконання своєї мети і згідно з положеннями цієї угоди, Європейський Парламент, діючи спільно з Радою та Комісією, ухвалює постанови, випускає директиви, ухвалює рішення, дає рекомендації або робить висновки”.* (Стаття 249 Маастрихтської угоди).

Рада Європейського Союзу

Рада Європейського Союзу є головним директивним закладом ЄС. Раніше вона була відома як Рада Міністрів. Коротко вона називається просто Рада.

Кожна країна ЄС по черзі головує у Раді упродовж шести місяців. У роботі кожного засідання Ради бере участь по одному міністру від кожної держави-члена. Вибір міністрів для участі у нараді залежить від предмета обговорення. Якщо це зовнішня політика, тоді в роботі наради беруть участь міністри закордонних справ від кожної країни, якщо сільське господарство – міністри сільського господарства і т. д. Існує дев'ять різноманітних “конфігурацій” Ради, що охоплюють усі сфери політики, включно промисловість, транспорт, навколишнє середовище тощо. Робота Ради в цілому планується та координується Радою із загальних питань і міжнародних відносин.

Підготовка нарад Ради здійснюється Комітетом постійних представників (КПП), що складається із послів держав-членів при ЄС, яким

допомагають посадовці національних міністерств. Адміністративна робота Ради здійснюється її Генеральним секретаріатом, що постійно перебуває у Брюсселі.

Рада і Європейський Парламент ділять між собою законодавчу владу та відповідальність за бюджет. Окрім цього, Рада укладає міжнародні угоди після того, як Комісія провела переговори за ними. Залежно від характеру угод, Рада має ухвалити рішення одностайно, більшістю чи кваліфікованою більшістю голосів.

З важливих питань, таких, як поправки до угод, нова політика чи прийняття до Союзу нової держави, Рада ухвалює одностайне рішення.

Найчастіше потребується кваліфікована більшість голосів, інакше кажучи, рішення не ухвалюється, якщо за нього не буде подана певна мінімальна кількість голосів. Кількість голосів, які може подати кожна країна ЄС, приблизно пропорційна чисельності її населення. До 1 травня 2004 року ці голоси розподілялися наступним чином:

• Німеччина, Франція, Італія, Великобританія	10
• Іспанія	8
• Бельгія, Греція, Нідерланди, Португалія	5
• Австрія, Швеція	4
• Данія, Ірландія, Фінляндія	3
• Люксембург	2
Разом	87

Мінімальна кількість голосів, необхідна для отримання кваліфікованої більшості, становить 62 із 87 (тобто 71,3%).

Упродовж шести місяців, починаючи з 1 травня 2004 року, коли нові держави-члени приєднуються до ЄС, діють правила перехідного періоду. З 1 жовтня 2004 року голоси країн розподіляються наступним чином:

• Німеччина, Франція, Італія, Великобританія	29
• Іспанія та Польща	27
• Нідерланди	13
• Бельгія, Чеська Республіка, Греція, Угорщина, Португалія	12
• Австрія, Швеція	10
• Данія, Ірландія, Литва, Словаччина, Фінляндія	7
• Кіпр, Естонія, Латвія, Люксембург, Словенія	4
• Мальта	3
Разом	321

Для отримання кваліфікованої більшості необхідним буде мінімум 232 голоси (72,3%). Окрім цього:

- рішення має бути ухвалене більшістю держав-членів (в окремих випадках двома третинами);
- будь-яка держава-член може вимагати підтвердження того, що голоси, подані “за”, представляють мінімум 62% усього населення ЄС.

Європейська Рада

До Європейської Ради входять президенти та прем'єр-міністри усіх країн ЄС, а також Голова Європейської Комісії. Окрім цього, перед кожною нарадою Європейської Ради виступає Голова Європейського Парламенту.

Заснування Європейської Ради припадає на 1974 рік, коли політичні лідери ЄС (“керівники держав та урядів”) почали скликати регулярні наради. Ця практика закріплена як офіційна Єдиним Європейським Актом (1987 р.). Нині Європейська Рада, зазвичай, збирається чотири рази на рік. Її Головою є президент чи прем'єр-міністр країни, яка в даний час головує у Раді Європейського Союзу.

Беручи до уваги зростаюче значення діяльності ЄС в національному політичному житті, доцільно, щоб президенти чи прем'єр-міністри країн мали змогу регулярно зустрічатися та обговорювати основні проблеми Європи. Згідно з Маастрихтською угодою Європейська Рада офіційно стала ініціатором головних політичних рішень Союзу та отримала повноваження вирішувати найскладніші питання, за якими міністри (на нарадах Ради Європейського Союзу) не змогли домовитися.

Європейська Рада стала вагомим суспільним явищем, оскільки всі її члени –загальновідомі державні діячі, а певні питання, які вони обговорюють, бувають дуже спірними. Рада також обговорює поточні світові проблеми. Її мета полягає в тому, щоб висловити спільну думку щодо міжнародних проблем, виробляючи спільну зовнішню та безпекову політику.

Таким чином, Європейська Рада є вищим політичним органом ЄС. Окремі держави Союзу хотіли б, аби вона стала урядом Європи, і щоб один з її членів представляв Союз на світовій арені. Чи має така особа обиратися Європейською Радою чи нею автоматично має бути Голова Європейської Комісії? З цієї проблеми немає спільної думки.

А поки роль “Містера Європа” виконує Верховний представник ЄС зі спільної зовнішньої політики та безпекової політики (цю посаду запроваджено Амстердамською угодою), який є також Генеральним секретарем Ради. У 1999 році на цю посаду призначено Жав'єра Солана.

Європейський Парламент

Європейський Парламент є виборним органом, що представляє громадян ЄС і бере участь у законодавчому процесі. З 1979 року члени Європейського Парламенту обираються безпосередньо загальним голосуванням кожні

п'ять років. До виборів 2004 року кількість членів Парламенту становила 626. Згодом, розширення ЄС приведе до подальшого збільшення цього числа. Кількість членів Парламенту від кожної країни показано нижче (в алфавітному порядку за назвою країни рідною мовою).

	1999-2004	2004-2007	2007-2009
Болгарія	-	-	18
Бельгія	25	24	24
Чеська Республіка	-	24	24
Данія	16	14	14
Німеччина	99	99	99
Естонія	-	6	6
Греція	25	24	24
Іспанія	64	54	54
Франція	87	78	78
Ірландія	15	13	13
Італія	87	78	78
Кіпр	-	6	6
Латвія	-	9	9
Литва	-	13	13
Люксембург	6	6	6
Угорщина	-	24	24
Мальта	-	5	5
Нідерланди	31	27	27
Австрія	21	18	18
Польща	-	54	54
Португалія	25	24	24
Румунія	-	-	36
Словенія	-	7	7
Словаччина	-	14	14
Фінляндія	16	14	14
Швеція	22	19	19
Великобританія	87	78	78
(Макс.) усього	626	732	786

Парламент, зазвичай, проводить свої пленарні засідання у Страсбурзі і додаткові – у Брюсселі. Він має 17 комітетів, що здійснюють підготовку його пленарних засідань, і кілька політичних груп, які, переважно, збираються у Брюсселі. Штаб-квартира Генерального секретаріату знаходиться у Люксембурзі.

Парламент і Рада ділять між собою законодавчу владу, використовуючи три різні процедури (окрім простих консультацій).

По-перше, існує “процедура співпраці”, запроваджена Єдиним Європейським Актом у 1986 році. Згідно із цією процедурою, Парламент надає свій висновок за проектами директив і постанов, що пропонуються Європейською Комісією, яка може внести поправки у свою пропозицію з урахування висновків Парламенту.

По-друге, існує “процедура погодження”, також запроваджена у 1986 році, згідно з якою Парламент має дати свою згоду стосовно міжнародних угод, переговори за якими веде Комісія, будь-якого розширення Європейського Союзу та низки інших питань, в тому числі, з приводу будь-яких змін щодо виборчих норм.

По-третє, існує “процедура спільного ухвалення рішень”, запроваджена Маастрихтською угодою (1992 р.). Вона ставить Парламент в однакове положення із Радою у плані законотворчості з низки важливих питань, таких як вільне пересування робочої сили, внутрішній ринок, освіта, наука, навколишнє середовище, транс'європейські мережі, охорона здоров'я, культура та захист споживача. Парламент уповноважений відхилити законодавчі акти в цих галузях, якщо переважна більшість членів Парламенту проголосує проти “спільної позиції” Ради. Проте, питання може розглядатися погоджувальним комітетом.

Амстердамська угода додала 23, а угода в Ніцці ще 7 нових галузей, в яких застосовується процедура спільного ухвалення рішень.

Парламент і Рада несуть також спільну відповідальність за ухвалення бюджету ЄС. Європейська Комісія пропонує бюджетну пропозицію, що потім обговорюється Парламентом і Радою. Парламент може відхилити запропонований бюджет, що він і робив уже кілька разів. Коли це трапляється, уся бюджетна процедура починається від початку. Парламент повністю використав свої бюджетні повноваження для здійснення впливу на політичний процес у ЄС. Однак, більша частка витрат ЄС на сільське господарство не контролюється Парламентом.

Парламент є рушійною силою європейської політики. Це головний дискусійний орган ЄС, місце, де стикаються та об'єднуються політичні та національні позиції усіх держав ЄС. Тому, цілком природно, що у Парламенті зароджується більшість політичних ініціатив.

Перебіг парламентських дебатів визначають політичні групи. Найбільші з них це:

- Європейська народна партія (Християнські демократи) та Європейські демократи – група ЄНП-ЄД;
- Партія європейських соціалістів – ПЄС.

Парламент відіграв вирішальну роль у підготовці Хартії основних прав ЄС (виголошеній у грудні 2000 року) та запровадженні Європейського Конвенту після наради Європейської Ради в Лаєкені у грудні 2001 року.

Врешті, що дуже важливо, Парламент є органом, що здійснює демократичний контроль над Союзом. Він має повноваження розпускати Комісію через ухвалення пропозиції про винесення вотуму недовіри (це потребує більшості у дві третини голосів). Він контролює процес втілення у життя політики ЄС, наприклад, через розгляд звітів, що надходять від Європейського суду аудиторів, формулювання усних і письмових запитань до Комісії та Ради. Голова Європейської Ради також підзвітний

Парламентові щодо рішень, які ухвалюють лідери ЄС.

У 2002 році Головою Європейського Парламенту було обрано **Петя Кокса**.

Європейська Комісія

Комісія є одним із основних інститутів ЄС. До 1 травня 2004 року вона складається із 20 членів (по двоє від Франції, Німеччини, Італії, Іспанії та Великобританії та по одному від решти країн), які призначаються строком на п'ять років за угодою між державами-членами ЄС, що ухвалюється Парламентом.

З 1 травня 2004 року, коли нові держави приєднуються до ЄС, кожну країну представлятиме один член Комісії.

Комісія має цілковиту політичну незалежність. Її завдання полягає в тому, щоб захистити інтереси ЄС в цілому, тому вона не має права отримувати інструкції від урядів будь-яких країн. Як "охоронець законодавчих актів" вона стежить за тим, щоб постанови та директиви, які ухвалює Рада та Парламент, втілювалися у життя. Якщо це не відбувається, Комісія може подати позов на сторону, що припустилася порушень, до Суду Європейських Співтовариств, аби змусити її виконувати законодавство ЄС.

Комісія є також єдиним інститутом, уповноваженим вносити пропозиції щодо ухвалення нових законодавчих актів ЄС. На будь-якому етапі вона може ухвалити рішення, що сприяють досягненню згоди як у Раді, так і між Радою та Парламентом.

В якості виконавчого органу ЄС, Комісія виконує рішення, що ухвалює Рада, наприклад, стосовно спільної сільськогосподарської політики. Комісія несе спільну відповідальність за питання забезпечення спільної політики ЄС у таких галузях, як науково-дослідницька діяль-

ність, надання допомоги у розвитку, регіональна політика тощо. Окрім цього, вони контролює бюджет у цих галузях.

Комісія підзвітна Парламентові. Таким чином, Комісія у повному складі має піти у відставку, якщо Парламент винесе їй вотум недовіри. Саме враховуючи такий вотум недовіри, Голова **Жак Сантер** подав прохання про колективну відставку своєї Комісії 16 березня 1999 року. На період 1999–2004 років Головою Комісії став **Романо Проді**.

Допомогу у роботі Комісії надає громадянська служба у складі 36 Генеральних директорів (ГД) та служб, що знаходяться переважно у Брюсселі та Люксембурзі. На відміну від секретаріатів міжнародних організацій, у Комісії є власні фінансові ресурси, тому вона може діяти цілком самостійно.

Суд Європейських Співтовариств

Суд Європейських Співтовариств, розташований у Люксембурзі, має у складі по одному судді від кожної країни ЄС, яким допомагають вісім генеральних адвокатів. Вони призначаються після узгодження з урядами країн ЄС. Кожен суддя призначається терміном на шість років, по завершенні якого він може знову бути призначеним ще на один або два трирічних терміни. Під час ухвалення рішень судді мають бути неупередженими.

Завдання Суду полягає в тому, щоб забезпечити виконання законодавства ЄС, а також правильне трактування та застосування угод.

Він має право звинуватити будь-яку державу ЄС у невиконанні своїх зобов'язань за угодами. Суд уповноважений перевіряти виконання законодавства ЄС та висувати звинувачення Європейському Парламенту, Раді та Комісії у не вживанні необхідних заходів.

Суд Європейських Співтовариств, окрім цього, є єдиним інститутом, який може на прохання національних судів давати визначення стосовно трактування угод, а також юридичної сили і тлумачення законодавства ЄС. Таким чином, коли подібне питання вноситься до суду в одній державі ЄС, цей суд може, а інколи й зобов'язаний, подати запит на визначення Суду Європейських Співтовариств.

Така система забезпечує однакове тлумачення та застосування законодавства ЄС у всьому Європейському Союзі.

Угоди недвозначно дають Судові право перевіряти, наскільки законодавство ЄС поважає фундаментальні права громадян ЄС, і ухвалювати постанови стосовно питань з особистої свободи та безпеки.

Суд першої інстанції Європейських Співтовариств, заснований у 1989 році, що має у складі по одному судді від кожної держави ЄС, несе відповідальність за ухвалення постанов з певних категорій справ, зокрема, позовів фірм і приватних осіб до інститутів ЄС, а також спорів між цими інститутами та їх співробітниками.

Суд аудиторів

Суд аудиторів, заснований у 1977 році, має у складі по одному представнику від кожної країни ЄС, які призначаються терміном на шість років за погодженням між державами ЄС та за результатами консультацій з Європейським Парламентом. Суд аудиторів перевіряє законність і регулярність надходжень і видатків коштів Європейського Союзу, а також правильність використання бюджету ЄС. Він має право перевіряти фінансову звітність будь-якої організації, що розпоряджається коштами ЄС, і, за певних обставин, направляти справу до Суду Європейських Співтовариств.

Комітет з економічних та соціальних питань

При ухваленні рішень, що стосуються політичних питань, передбачених угодами про Європейське Співтовариство та Євроатом, Рада та Комісія консультуються з Комітетом з економічних та соціальних питань (КЕС). Його члени представляють різні групи інтересів, які разом складають "організоване громадянське суспільство" та призначаються Радою терміном на чотири роки.

Консультації з КЕС необхідні до ухвалення рішень з широкого кола питань (зайнятість, Європейський соціальний фонд, фахова виучка тощо). За власною ініціативою він може робити висновки з інших питань, які вважає важливими.

Комітет регіонів

Комітет регіонів (КР), заснований відповідно до Угоди про Європейський Союз, складається з представників регіональних і місцевих урядів, висунутих державами Союзу та призначених Радою терміном на чотири роки. Відповідно до Угоди, Рада і Комісія зобов'язані консультуватися з КР з питань, що стосуються інтересів регіонів, а Комітет має право робити висновки з власної ініціативи.

Європейський інвестиційний банк

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), штаб-квартира якого знаходиться у Люксембурзі, здійснює фінансування проєктів допомоги слаборозвиненим регіонам ЄС та підвищення конкурентоспроможності малого бізнесу.

Європейський центральний банк

Європейський центральний банк (ЄЦБ) зі штаб-квартирою у Франкфурті несе відповідальність за емісію євро та монетарну політику ЄС. Його діяльність детальніше описана у розділі 7.

Європейський Конвент

Інститути та інші органи, про які йшлося вище, є головними елементами у механізмі ухвалення рішень ЄС. Однак, для того, щоб ЄС зміг продовжувати працювати ефективно, ця система потребує постійного обслуговування. З цією метою у грудні 2001 року у Лаекені Європейською Радою було запроваджено Європейський Конвент. Його 105 членів представили уряди держав ЄС та країн-кандидатів, національні парламенти, Європейський Парламент та Європейську Комісію, на чолі з колишнім Президентом Франції **Валері Жискар д'Естеном**. Завдання Конвенту полягало у створенні нового механізму управління Європейським Союзом після розширення.

Перед ЄС стоїть дві головні проблеми. По-перше, внаслідок розширення упродовж найб-

лижчих 10-20 років загальна кількість держав Союзу зростає до 30 чи 35. Чи зможе Союз досягти однотайності, коли за столом сидітиме така кількість міністрів? Чи не призведе це до гальмування процесу ухвалення рішень у ЄС? Хто виступатиме від імені Європи на світовій арені? Де пролягатимуть остаточні кордони Європейського Союзу? Врешті-решт, Рада Європи (що не є інститутом ЄС), уже налічує 45 країн-членів, включно з Україною, Росією, Туреччиною та країнами Закавказзя.

По-друге, громадяни ЄС прагнуть справляти більший вплив на формування політики ЄС, але їм важко розібратися у надто складній системі ухвалення рішень ЄС і вони сприймають “Брюссель” як щось надто віддалене від їхнього повсякденного життя. Відтак, необхідна Конституція, що чітко розмежуватиме сфери відповідальності у Європейському Союзі, а також функції, які необхідно закріпити за органами влади на регіональному та національному рівнях.

ЄС необхідно створити нову форму “правління”, яка б бала простою, більш демократичною та наближала Європу до її громадян. Тому Конвент підготував проєкт Конституції, спрямований на забезпечення цих потреб, і представив його Європейській Раді у червні 2003 року.

Конституція матиме надзвичайне значення для майбутнього Союзу. Вона була головним предметом дискусій міжурядової конференції, що розпочала роботу 4 жовтня 2003 року, і буде однією з головних тем дебатів у межах кампанії перед виборами у Європейський Парламент у червні 2004 року.

Курс на Європейську Конституцію

На нараді у Фессалонікі 19-20 червня 2003 року Європейська Рада вітала проєкт конституційної угоди, представлений паном Валері Жискар д'Естеном, Головою Конвенту. Політичні лідери ЄС відгукувалися про проєкт як про “добротну основу для початку міжурядової конференції” у жовтні 2003 року.

Серед решти, проєкт пропонує наступне:

- Голова Європейської Ради обирається кваліфікованою більшістю терміном на два з половиною роки з можливістю переобрання на один термін;
- Голова Комісії обирається більшістю членів Європейського Парламенту. Він (чи вона) висувається Європейською Радою, беручи до уваги результати виборів у Європейський Парламент;
- призначається Міністр закордонних справ ЄС. Він (чи вона) є водночас і заступником Голови Європейської Комісії та членом Європейської Ради;
- Хартія основних прав має бути внесена в угоду;
- Європейський Союз повинен мати права юридичної особи;
- необхідно розширити коло питань, з яких Рада ухвалює рішення кваліфікованою більшістю;
- необхідно розширити повноваження Європейського Парламенту у галузі законодавства та фінансового планування;
- повноваження та відповідальність Союзу та його держав-членів необхідно сформулювати чіткіше;
- національні парламенти мають здійснювати вплив на ЄС щодо дотримання принципу субсидіарності.

5 Завдання Союзу

Упорядники Римської угоди поставили перед Європейським Економічним Співтовариством наступне завдання: *“через створення спільного ринку та поступового зближення економічної політики держав-учасниць, забезпечити в межах Співтовариства гармонійний розвиток економічної діяльності, постійне збалансоване економічне розширення, зростання стабільності, прискорене підвищення рівня життя та зближення держав Співтовариства”*.

Такі цілі в цілому досягнуті завдяки вільному рухові товарів, людей, послуг і капіталу, а також політиці ЄС, спрямованій на забезпечення справедливої конкуренції між компаніями та захист інтересів споживача. Створення спільного ринку завершилося у 1993 році, а євро введено в обіг у 2002 році.

Однак, для того, щоб усі галузі економіки та всі регіони Європи могли скористатися плодами цих досягнень, вони мали бути підкріплені “структурною” політикою, що послідовно і наполегливо втілюється у життя та забезпечується фінансуванням з боку самого ЄС.

Політичні лідери Європи давно усвідомили, що європейська солідарність означає виконання дій щодо зміцнення “економічної та соціальної інтеграції”, інакше кажучи – скорочення розриву між багатими і бідними регіонами. На практиці це означало запровадження регіональної та соціальної політики, і ця політика набувала дедалі більшого значення з кожним наступним розширенням ЄС.

Регіональні заходи

Регіональна політика ЄС полягає, головним чином, у здійсненні виплат із бюджету ЄС на користь малозабезпечених регіонів і прошарків населення. Загальна сума асигнувань на 2000-2006 роки становить 213 мільярдів євро. Виплати використовуються для стимулювання розвитку відсталих регіонів, конверсії старих промислових зон, надання допомоги щодо працевлаштування молоді та безробітним упродовж тривалого часу, модернізації сільського господарства та допомоги “неперспективним” сільським регіонам.

Виплата коштів відбувається через спеціальні фонди: Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР), Європейський соціальний фонд (ЄСФ), Фінансовий інструмент орієнтації рибальства та Європейський фонд управління та забезпечення в сільському господарстві, широковідомий під французькою аббревіатурою FEOGA.

Ці виплати доповнюють чи стимулюють інвестиції приватного сектора, а також національних і регіональних урядів. Для того, щоб виплати цілеспрямовано надходили туди, де вони можуть принести найбільшу користь, ЄС окреслив три пріоритетні завдання.

- Завдання 1: допомога в розвитку регіонів, де вартість вироблених матеріальних цінностей поділена на чисельність населення – в технічному плані відома як “валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення”, – становить менше 75% від середньої по ЄС. Ця допомога, що досягає 135 мільйонів євро, становить дві третини від усіх коштів, виділених на регіональну політику на 2000-2006 роки. Вона направляється у 50 регіонів, що становлять 22% населення ЄС. Вона використовується на активізацію економіки цих регіонів через створення інфраструктури, якої бракує, підвищення рівня фахової виучки населення та стимулювання інвестицій у місцеві компанії.
- Завдання 2: допомога іншим регіонам, які відчувають труднощі. Це можуть бути тери-

торії, де економіка перебуває у стані реструктуризації, неперспективні сільські райони, кризові риболовецькі об'єднання чи міські райони, які мають суттєві проблеми.

- Завдання 3: боротьба з безробіттям за рахунок модернізації системи фахової виучки та сприяння у створенні робочих місць.

Конкретні програми, спрямовані на виконання цих завдань, охоплюють “**Інтерпер**”, що заохочує прикордонне та міжрегіональне співробітництво, та “**Урбан**”, яка підтримує стабільний розвиток міст і міських територій, що відчувають кризу.

На додаток до цих “структурних” фондів, існує також Фонд згуртованості. Він використовується для фінансування транспортної інфраструктури та проектів у галузі навколишнього середовища у країнах ЄС, ВВП на душу населення яких менший 90% від середнього по ЄС. Досі країнами-реципієнтами були Греція, Ірландія, Португалія та Іспанія.

Завдяки структурним схемам, подібним до цих, країнам ЄС, які фінансує Європейський Союз, простіше приводити свою економіку у відповідність одна одній. Ця економічна “конвергенція” є також результатом діяльності урядів країн ЄС з виконання вимог Економічного та монетарного союзу.

Поширення структурної політики на нові держави ЄС

Розширення Союзу за рахунок приєднання 10 нових держав представлятиме суттєву проблему для економічної та соціальної інтеграції, оскільки розвиток окремих регіонів цих країн дуже відстає від решти ЄС. Власне, розширення зробить Союз більш неоднорідним і потребуватиме подальших зусиль щодо галузевої та регіональної адаптації.

Низка “інструментів” уже використовується для того, щоб допомогти країнам-кандидатам.

По-перше, реалізується програма **“ФАРЕ”**, яка розподіляє допомогу країнам-кандидатам у Центральній і Східній Європі. За період 2000-2006 роки вони отримають 10,9 мільярда євро в межах підготовки до вступу.

Врешті, існує **“ІСПА”** (інструмент структурної політики до вступу) для фінансування екологічних і транспортних проектів з бюджетом у 7,2 мільярда євро.

По-третє, **“САПАРД”** (інструмент фінансування сільського господарства) має бюджет у 3,6 мільярда євро.

Після вступу (тобто після приєднання нових держав) програми Структурних фондів та проєкти Фонду згуртованості займуть місце допомоги до вступу.

Соціальний вимір

Мета соціальної політики ЄС полягає в усуненні вражаючих прикладів нерівності у європейському суспільстві. Європейський соціальний фонд (ЄСФ) було засновано у 1961 році для сприяння створенню робочих місць, перекваліфікації робітників та їх переміщення з одних географічних регіонів в інші. На 2003 рік із бюджету ЄС у ЄСФ було асигновано 4,8 мільярда євро.

Фінансова допомога не єдиний спосіб, за допомогою якого ЄС намагається покращити соціальні умови в Європі. Одна лише допомога ніколи не могла б вирішити проблеми, спричинені економічним спадом чи відставанням у розвитку регіонів. Соціальний прогрес є наслідком, насамперед, економічного зростання та зумовлений як національною політикою, так і політикою ЄС.

Соціальний прогрес, окрім цього, потребує підтримки законодавства, що гарантує всім громадянам ЄС широкий спектр основних прав. Деякі з цих прав закріплені в угодах, наприклад право чоловіків і жінок на рівну оплату рівної праці. Інші відображаються в директивах із за-

хисту працівників (охорона здоров'я та безпека на виробництві) та основних нормах безпеки.

У грудні 1991 року нарада Європейської Ради у Маастрихті затвердила Соціальну хартію про основні соціальні права робітників, що запроваджувала права працівників, якими мають користуватися усі трудящі в ЄС: свобода пересування; справедлива оплата праці; достойні умови праці; соціальний захист; право на об'єднання та укладання колективних договорів; право на фахову виучку; рівність чоловіків і жінок; інформація, консультації та участь робітників; охорона здоров'я та техніка безпеки на робочому місці; захист дітей, людей літнього віку та інвалідів. У червні 1997 року в Амстердамі ця Хартія стала невід'ємною частиною угоди та діє в усіх країнах Союзу.

Політика у сфері зайнятості

Упродовж останнього десятиріччя ХХ століття громадяни ЄС стали дедалі наполегливіше вимагати від своїх урядів вжити рішучих заходів щодо створення робочих місць. Як могли європейці повірити у переваги європейської інтеграції і бути впевненими у майбутньому, коли понад 10% робочої сили ЄС (до 1997 року) були безробітними? Тому в Амстердамську угоду було введено новий розділ про безробіття, що визначив створення робочих місць пріоритетним напрямом економічної політики ЄС.

На нараді Європейської Ради в Люксембурзі 20-21 листопада 1997 року лідери 15 держав-членів ЄС скоординували стратегію щодо підвищення ефективності своєї індивідуальної національної політики. Ця стратегія передбачала підвищення рівня фахової виучки, надання допомоги у відкритті бізнесу та “налагодження соціального діалогу”, тобто взаємин між роботодавцем і найманими працівниками. Вона заклала підвалини для стимулювання зайнятості. Досягнення в реалізації цих напрямів регулювати аналізуються державами-членами та інститутами ЄС на основі погоджених процедур оцінки.

“Люксембурзька стратегія” була удосконалена та детально розроблена нарадою Європейської Ради у Лісабоні в березні 2000 р. Вона стала “лісабонською стратегією”, спрямованою на досягнення нової, доволі амбіційної мети: *“найбільш конкурентноспроможну та динамічну наукомістку економіку в світі, здатну забезпечити зростання в умовах створення робочих місць більшої кількості та якості й тіснішої соціальної інтеграції”* (див. розділ 8 “У напрямку наукоміського суспільства”).

Фінансування спільної політики

У березні 1999 року нарада Європейської Ради у Берліні узгодила загальну суму та характер фінансів ЄС на період 2000-2006 роки. Ця угода отримала назву “Програма 2000”. Її завданням було забезпечити ЄС достатньою кількістю коштів для реалізації своєї політики та, водночас, для підготовки до розширення.

Вона також була спрямована на скорочення витрат, аби дати зрозуміти європейським платникам податків, що кошти ЄС витратяться правильно та ефективно. “Власні кошти” ЄС, переважно надходження від ПДВ та від внесків держав, залежно від їх валового національного продукту (ВНП), не повинні перевищувати 1,27% ВНП Союзу у 2000-2006 роках.

Ця бюджетна дисципліна має допомогти ЄС покрити видатки з розширення до кінця 2006 року, не піддаючи сумніву вже існуючу політику солідарності і не перешкоджаючи Союзові здійснювати нові види діяльності. Сумарний бюджет ЄС на 2003 рік менше 100 мільярдів євро, значно нижчий верхньої межі, узгодженої у Берліні.

Реформування спільної сільськогосподарської політики

На Берлінському самміті, під час узгодження положення “Програми 2000” Європейська Рада ухвалила рішення про реформування спіль-

ної політики в галузі сільського господарства для того, аби скоротити витрати та підтримати конкурентноздатність європейського сільськогосподарства.

Завдання спільної політики в галузі сільського господарства, як вони викладені у Римській угоді, в цілому виконані: забезпечений справедливий рівень життя для сільськогосподарського співтовариства; ринки стабілізовано; споживачі отримують товари за поміркованими цінами; структури модернізовано. Інші принципи, що ухвалювалися в подальшому, також виправдалися. Споживачі безперебійно отримують постачання, а ціни на сільськогосподарські продукти підтримуються на стабільному рівні та захищені від коливань світового ринку.

Однак, спільна політика в галузі сільського господарства стала жертвою власного успіху. В міру того, як агротехніка модернізувалася, а європейське сільське господарство ставало дедалі конкурентноздатнішим, більше й більше людей полишали сільську місцевість, і сільськогосподарське співтовариство скоротилося з 20% до менш ніж 5% щодо загальної чисельності робітничої сили ЄС. Виробництво зростало значно швидше, ніж це було необхідно, і бюджетові ЄС довелося нести тяжкий тягар утилізації надлишків. Крім цього, виробництво субсидювалося. У 2002 році субсидії фермерським господарствам, відповідно до спільної політики в галузі сільського господарства, досі становили 45,4 мільярда євро, що становить 40% усього бюджету Європейського Союзу.

Необхідно було здійснити кроки з реформування цієї політики. Ось чому “Програма 2000” змінила цілі та методи спільної політики в галузі сільського господарства. Головна мета тепер полягала в тому, щоб стимулювати фермерів до виробництва високоякісної продукції у кількостях, які більше відповідають попитові, а також відійти від інтенсивних агротехнічних прийомів, які завдають шкоду навколишньому середовищу. Допомога фермерам більш не

повинна пов'язуватися з виробництвом ними обсягу продукції.

Ця реформа починає давати плоди: виробництво скорочено. Європейський Союз є одним із провідних експортерів та імпортерів сільськогосподарської продовольчої продукції у світі. Чинна політика заохочує використання фермерами постійних агротехнічних методів, що забезпечують безпеку навколишнього середовища та збереження сільської місцевості. Нова роль фермерської спільноти полягає в тому, аби гарантувати певний рівень економічної активності в кожному сільському районі та зберігати різноманітність європейського ландшафту. Це розмаїття, як визнання цінності “сільського способу життя” – гармонії людини та природи, є суттєвою складовою європейської спільноти.

Європейська Комісія, що несе відповідальність за реалізацію спільної політики в галузі сільського господарства, вважає, що необхідне подальше зближення інтересів фермерів і споживачів. Споживач має право на високоякісну продовольчу продукцію, яка цілком відповідає вимогам охорони здоров'я. Адаже саме збір у політиці ЄС у галузі безпеки харчових продуктів і ветеринарії у 1990-х – початку 2000-х років дав змогу ящуру та “коров'ячому сказу” (губковидна енцефалопатія великої рогатої худоби) поширитися Європою. Довелося запровадити ембарго на реалізацію продукції та торгівлю для того, щоб зупинити їх подальше поширення.

У 2002 році Комісія запропонувала проведення подальших реформ, які б дали змогу Європі здійснювати вплив на нормотворчий процес Всесвітньої торгівельної організації (ВТО). Комісія вимагає зосередитися на якості продовольчої продукції, принципі обережності та ветеринарних заходах.

Аналогічним чином, Європейський Союз розпочав реформування своєї політики в галузі рибальства. Його мета полягає у скороченні надлишкової виробничої потужності риболо-

вельких флотилій, збереженні рибних запасів і наданні фінансової допомоги людям, які полишають рибну промисловість.

Безперервний розвиток

Політика ЄС початково концентрувалася на підтримці спільного ринку, але поступово вона почала охоплювати чимало інших аспектів повсякденного життя та вирішувати проблеми, які стоять перед європейським суспільством: охорона навколишнього середовища, громадська охорона здоров'я, права споживачів, конкуренція та безпека на транспорті, освіта і доступ до культурних цінностей.

Для того, щоб ефективно вирішувати проблеми, які виходять за національні межі, необхідна узгоджена міжнародна система заходів. Більшість проблем прикордонного співробітництва не може вирішитися без наявності спільного законодавства ЄС та надання фінансування в такому обсязі, який здатний забезпечити лише ЄС. Ідучи назустріч сподіванням простих людей, Амстердамська угода надала Європейському Союзу значно більше повноважень у таких галузях як охорона здоров'я та захист споживача.

Найяскравішим прикладом того, як європейські інститути реагують на громадську думку, безпечно є **охорона навколишнього середовища**. Люди усвідомили, що у забруднення немає меж, що наші природні багатства потребують захисту і що кожний громадянин має право на безпечні здорові харчові продукти та життєві умови. Таким чином, Європейський Союз мав вжити цілком конкретні заходи з низки проблем: прийняття внутрішньосоюзних стандартів викидів в атмосферу; захист озонового шару через скорочення виділення хлорфторвуглецю; удосконалення обробки стічних вод та утилізація відходів у цілому; контроль за використанням хімікатів; зниження рівня транспортного шуму тощо.

Захист навколишнього середовища не зводиться лише до посилення вимог законодавства.

Європейський Союз також фінансує допомогу бізнесові та промисловості щодо виконання європейського екологічного законодавства.

У серпні 2002 року у Йоганнесбурзі ООН провела Всесвітній самміт з безперервного розвитку. У межах підготовки до самміту Європейський Союз зібрався у Барселоні у березні цього ж року. Він визначив для ЄС чіткий пріоритет: зробити свою політику безперервного розвитку прикладом для наслідування для всього світу. Ця політика має охоплювати збереження та раціональне використання природних ресурсів, міжнародну систему охорони навколишнього середовища, заходи з підвищення технологічного потенціалу Європи та активізацію діяльності у галузі надання технологій країнам, що розвиваються. Нарада Європейської ради у Барселоні окреслила перед ЄС мету – збільшити офіційний обсяг допомоги для розвитку до 0,7% від ВВП.

Відтак, спостерігаються суттєві проблеми. Як можна стимулювати економічне зростання, що є життєво важливим для країн, які розвиваються, без збитків для навколишнього середовища? Як слід використовувати водні ресурси? Як отримати доступ до стійких джерел енергії? Як врятувати Африку від голоду та хвороб? Ці проблеми також можуть ефективніше вирішуватися спільними зусиллями на рівні ЄС, а не індивідуальних дій окремих європейських держав.

Технологічні інновації

Засновники Європейського Союзу цілком слушно вважали, що майбутнє процвітання Європи залежатиме від її здатності зберігати світове технічне лідерство. Вони бачили переваги, які даватимуть сучасні європейські науково-дослідницькі проекти. Тому у 1958 році, паралельно з ЄЕС, вони запровадили Євроатом – Європейську комісію з атомної енергії. Її завдання полягало в тому, аби допомогти державам-учасникам спільно використовувати атомну енергію з мирною метою. При комісії

було створено Спільний дослідницький центр (СДЦ), до якого входило дев'ять науково-дослідницьких інститутів, розташованих на чотирьох об'єктах: Іспра (Італія), Карлсруе (Німеччина), Петтен (Нідерланди) та Геел (Бельгія).

Однак, в міру того, як науково-технічний прогрес пришвидшувався, європейські науково-дослідницькі програми мали ставати різноманітнішими, об'єднуючи вчених і наукових працівників максимально широкого спектру знань. ЄС потрібно було знайти нові способи фінансування їх діяльності та нове промислове застосування їхнім відкриттям.

Спільні дослідження на рівні ЄС мають доповнювати національні науково-дослідницькі програми. Вони концентруються навколо проектів, що об'єднують лабораторії різних країн ЄС. Союз підтримує фундаментальні дослідження в таких сферах як керований термоядерний синтез (потенційно невичерпне джерело енергії у XXI столітті) у межах спільної європейської програми “Торус”. Він також заохочує наукові дослідження та технічні розробки у ключових галузях промисловості, таких як електроніка, комп'ютерна техніка, що стикаються із жорсткою конкуренцією за межами Європи.

У червні 2002 року ЄС затвердив свою шосту межову програму наукових досліджень і технічних розробок на період 2002-2006 роки. Ця програма із бюджетом 17,5 мільярда євро надає фінансування низці проектів, що об'єднують тисячі науково-дослідницьких працівників з усього ЄС.

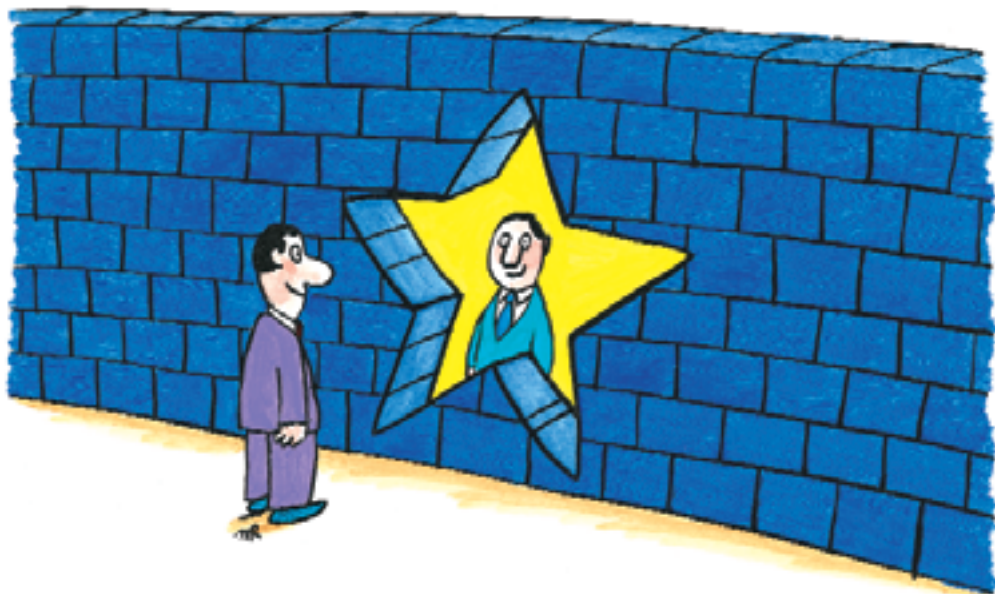
Окрім цього, ця програма стимулює наукові дослідження і технічні розробки в окремих державах ЄС та збільшує обсяг коштів, які вони витрачають, з 1,9 до 3% їх ВВП. Пріоритетами цієї програми є медико-біологічні науки (генетика та біотехнології), лікування серйозних захворювань, нанотехнології, авіація та космічні дослідження, стійкі енергетичні системи, глобальні зміни навколишнього середовища та екосистеми.

6 Спільний ринок

Стаття 2 Римської угоди окреслила перед Європейським Економічним Співтовариством (ЄЕС) такі цілі: *“забезпечити в масштабах усього Співтовариства гармонійний розвиток економічної діяльності, безперервне та збалансоване розширення, підвищення стабільності, прискорене зростання рівня життя та зближення держав, що входять до нього”*.

Така мета могла досягатися двома взаємоповнюючими засобами. По-перше, можна було відкрити кордони, забезпечивши вільний рух людей, товарів і послуг у межах ЄЕС. По-друге, можна було досягти солідарності між державами-учасницями, виробивши спільну політику та фінансові інструменти.

Спільний ринок проголошено “створеним” 1 січня 1993 року, але навіть тоді проект не було завершено. Чому ж знадобилося понад 40 років, щоб пройти цей шлях? Врешті-решт митні сплати і тарифи було скасовано в ЄЕС ще у липні 1968 року, на 18 місяців раніше призначеного терміну. Що саме стримувало процес у подальшому? Справа в тому, що, по-перше, узгодити митні тарифи значно простіше, ніж систему оподаткування. По-друге, тому, що правила, які регламентують професійну діяльність, мають відмінності у різних країнах. По-третє, тому, що на початку 1980-х років, внаслідок поєднання прихованого протекціонізму та надлишку нових технічних стандартів, європейські національні ринки ще більше віддалилися.

Це вже не так парадоксально, як може видаватися. Деякі держави-учасниці відчули особливо сильний удар економічного спаду внаслідок двох паливних криз 1973 та 1980 років. Ці країни вдалися до протекціоністських заходів, аби захистити свої ринки від хворобливого тиску зростаючої світової конкуренції.

Потім, у 1985 році, Комісія – під час головування **Жана Делора** – опублікувала “Білі книги”, що стали справжньою сенсацією. У них йшлося про те, що у Співтовариства, яке розширюється, є потенційна можливість стати спільним ринком та обслуговувати 300 мільйонів споживачів. Водночас, вони недвозначно вказали на те, що величезний потенціал стримується багатьма перешкодами: чергами на прикордонних пунктах, технічними бар’єрами на шляху торгівлі, ринками, закритими для державних замовлень... Витрати від цієї неефективності – “витрати не-Європи”, як це почали називати, – оцінювалися приблизно у 200 мільярдів євро.

“Білі книги” спонукали 12 держав-учасниць до дій. У лютому 1986 року вони підписали Єдиний Європейський Акт, що визначав перелік із близько 270 заходів, необхідних для створення до 1993 року спільного ринку, та терміни їх виконання. Прогрес, що розпочався потому, був стрімким. Компанії, професійні співтовариства та профспілки терміново вжили заходів щодо адаптації своєї стратегії до нових правил гри. Вигоди для повсякденного життя не змусили на себе очікувати, що виявилось у виникненні широкого спектру товарів і послуг, можливості вільно пересуватися Європою, чи то для роботи, чи то для відпочинку.

Це “магічне коло” дедалі більшої свободи, конкурентноздатності та економічного зростання стало незворотним. Фізичні, податкові та технічні перешкоди руйнуються одна за одною, хоча залишаються розбіжності щодо окремих найбільш делікатних тем, таких, як гармонізація податків на збереження.

Для того, аби товари, послуги, люди та фінанси могли вільно переміщуватися у межах ринку, необхідні правила, які забезпечують справедливу конкуренцію. Ці правила визначено в Угоді про ЄС. Наприклад, Угода забороняє будь-які ділові договори, *“об’єктом чи результатом яких є перешкодження, обмеження чи порушення правил конкуренції на спільному ринку”* (Стаття 81). Угода також забороняє *“будь-які зловживання з боку одного чи кількох підприємств, які домінують на спільному ринку”* (Стаття 82).

Європейська Комісія відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання цих правил. Вона має право накладати штрафи на будь-яку фірму чи країну ЄС, що порушує їх. Повноваження Комісії у цій галузі такі широкі, що вона, фактично, у змозі заборонити операцію, домовленість про яку досягнута за межами ЄС, якщо ця операція може негативно вплинути на спільний ринок. Окрім цього, Комісія контролює “державну допомогу” (тобто допомогу, що надається компаніям урядами країн ЄС).

Стан справ

У цілому, успіхи поки що були достатньо задовільними:

- відкрито національні ринки державних замовлень, завдяки жорстким правилам, що вимагають прозорості процедур укладання та перевірок державних замовлень на роботу і послуги;
- невідповідності національних податкових систем згладжені прийняттям низки правил, що стосуються опосередкованого оподаткування, податку на додану вартість (ПДВ) та акцизів;
- ринки фінансів і фінансових послуг лібералізовано;
- здійснено кроки щодо гармонізації національного законодавства про безпеку та забруднення навколишнього середовища, а в більш загальному плані, країни ЄС погодилися на взаємне визнання однаковості своїх законодавств і систем сертифікації;
- усунуто перешкоди для вільного пересування людей: перевірки паспортів на більшості внутрішніх кордонів ЄС скасовано, і країни ЄС взаємно визнали фахову кваліфікацію. Наприклад, директива, ухвалена у листопаді 1997 року, полегшила юридичну практику в усьому Європейському Союзі;
- приведені у відповідність національні законодавства про компанії та про права інтелектуальної і промислової власності (торгівельні марки і патенти). Це створило більш сприятливе середовище для промислової кооперації.

Однак, свобода пересування залишається ще недостатньо повною. Досі існує чимало перешкод для переїзду в інші країни ЄС та заняття там певною справою. Комісія здійснила кроки щодо підвищення мобільності робочої сили.

Наприклад, вона гарантувала, що дипломи про освіту та фахова виучка, отримані в одній країні ЄС, визнаються в усіх інших.

Спільний ринок, безперечно, існує і працює, але залишається ще чимало “незавершеної роботи”, і немає меж для удосконалення. Запровадження євро здійснило позитивний вплив на прозорість ринку та конкуренцію: починаючи з 1 січня 2002 року покупці, які мають євро у гаманцях, отримали можливість ходити по магазинах, безпосередньо порівнюючи ціни у десятках різних країнах ЄС.

Незавершена робота

Головним джерелом добробуту Європейського Союзу є сфера послуг, що перебуває у процесі лібералізації, хоча одні сектори відкриваються швидше, ніж інші.

Лібералізація сектора **телекомунікацій** уже привела до суттєвого зниження цін. Наприкінці 2001 року міжміські телефонні дзвінки були в середньому на 11% дешевшими, ніж у 2000 році, і на 45% дешевше, ніж у 1998.

Здійснюються кроки щодо створення дійсно спільного ринку **природного газу та електроенергії**, але, в цілому, питання продажу енергії залишається дуже делікатним. Ринок має забезпечити усім споживачам доступ до надійного постачання енергії за прийнятними цінами.

У листопаді 2000 року Комісія опублікувала дискусійний документ (“Зелені книги”), що визначає напрям загальноєвропейської енергетичної політики, заснованій на системі джерел енергії, та яка забезпечує безперервний надходження. Якщо ЄС не вживе заходів з цього питання, через 20-30 років йому доведеться імпортувати 70% своїх енергетичних ресурсів, порівняно із сьогоднішніми 50%. Вже зараз він на 45% залежить від Близького Сходу з імпорту нафти та на 40% від Росії з імпорту природного газу.

Окрім цього, країни ЄС залежать одна від одної в енергоресурсах і ухвалили взаємні зобов'язання щодо зниження викидів в атмосферу парникових газів, аби запобігти змінам клімату. Одним із завдань ЄС є розробка нових і відновлюваних енергоресурсів (в тому числі біотоплива) для того, щоб до 2010 року подвоїти частку цих “чистих” джерел енергії у сумарних енергоресурсах ЄС – з 6 до 12%.

Одним із головних засобів збереження енергії в ЄС, а також покращення умов навколишнього середовища, є **транспортна політика**. Нині близько 50% усіх товарів, що транспортуються у Європі, і 80% пасажирів перевозяться автомобільним транспортом. Це не лише спричиняє значні витрати енергії, а й призводить до тисня на дорогах і завдає шкоди навколишньому середовищу. В окремих міських районах рух практично паралізовано, а забруднення атмосфери досягло загрозливого рівня. Для того, щоб допомогти вирішити цю проблему, ЄС планує перенести максимально можливу кількість вантажних перевезень із автошляхів на залізницю і водні шляхи.

ЄС потребує транспортної політики, яка б забезпечила максимальну мобільність як для людей, так і вантажів у межах вільного від кордонів спільного ринку. Саме тому залізничний транспорт у Європі має бути повністю лібералізованим. Це означає приведення у відповідність технічних стандартів, які регулюють використання європейських залізниць, і надання конкуруючим компаніям доступу до національних залізничних мереж.

Повітряний транспорт також потребує модернізації. Щодоби небо над Європою перетинають 25000 літаків, які супроводжують багато національних систем керування повітряним рухом (КПР). Це призводить до перевантаження трас, затримки рейсів і дратує пасажирів. Комісія пропонує об'єднати окремі системи КПР і створити “спільне європейське небо”.

Під тиском Комісії та Парламенту поштові служби ЄС також відкриваються для конкуренції. Це виводить на порядок денний принципове питання про “послуги загального користування”. Угода про Європейський Союз визнає важливість суспільних послуг, які один лише ринок не в змозі забезпечити. Кожен повинен мати доступ до основних послуг (таких, як водопостачання, електропостачання, охорона здоров'я, пошта тощо) за доступними цінами. Власне, такий доступ необхідний для економічної та соціальної інтеграції ЄС. Тому установи ЄС готують законодавство, аби уникнути протиріч між положеннями угоди про конкуренцію в межах спільного ринку та необхідністю підтримувати послуги загального користування на високому рівні. Все це є частиною заходів Європейського Союзу щодо створення для своїх громадян моделі суспільства, якому притаманні характерні європейські особливості.

Робота щодо оформлення спільного ринку нині концентрується на секторах послуг, які в окремих країнах традиційно є полем діяльності національних підприємців. Відкриття їх для конкуренції має сприяти створенню робочих місць і зміцненню європейської економіки.

Економічний та монетарний союз. Євро

З 1 січня 2002 року понад 300 мільйонів європейських громадян використовують євро як звичний елемент повсякденного життя. Знадобилося лише 10 років, аби пройти шлях від Маастрихтської угоди (лютий 1992 року), що закріпила принципи спільної європейської валюти, до дня, коли банкноти і монети євро увійшли в обіг у 12 країнах ЄС. Це безпрецедентно короткий термін для проведення операції, унікальної для світовій історії.

Євро замінив валюти, які були для багатьох країн багатовіковими символами та інструментами їх національного суверенітету. До того ж, нова валюта суттєво просунула Європу у напрямку до економічного союзу. Це також дало громадянам ЄС більш чітке усвідомлення спільної європейської приналежності. Маючи у кишені євро, люди можуть подорожувати та робити покупки у більшості країн Союзу без необхідності міняти гроші.

Як саме зародилася ідея спільної європейської валюти? Ще в 1970 році у “Доповіді Вернера”, яку назвали ім'ям тодішнього прем'єр-міністра Люксембургу, було запропоновано зблизити економіки і валюти шести країн ЄЕС. Перший крок у цьому напрямку було зроблено лише у березні 1979 року, коли створилася Європейська валютна (монетарна) система (ЄВС). ЄВС мала скоротити диспропорції обмінних курсів валют держав-учасниць. Вона встановила межі їх коливань від 2,25 до 6%. Однак, її ефект послабився внаслідок серії криз, зумовлених нестабільністю долара США та слабкістю окремих валют, що стали здобиччю спекулянтів, особливо у періоди міжнародної напруженості.

Потреба у зоні валютної стабільності відчувалася дедалі більше, в міру того, як Європа рухалася до остаточного оформлення спільного ринку. Єдиний Європейський Акт, підписаний у лютому 1986 року, логічно передбачав зближення економік європейських країн і необхідність обмежити коливання обмінних курсів їх валют. Чи слід очікувати чіткої роботи спільного ринку, заснованого на вільному русі людей, товарів і капіталів, коли валюти, що циркулюють на цьому ринку, можуть бути девальвовані? Девальвація валюти давала б непаритетну конкурентну перевагу і призводила б до порушення торгівлі.

У червні 1989 року на нараді Європейської Ради у Мадриді Голова Комісії Жак Делор запропонував план і графік створення Економічного та монетарного союзу (ЕМС). Цей план згодом був закріплений в угоді, ухваленій у Маастрихті у лютому 1992 року. Угода запровадила систему критеріїв, яким мають відповідати держави-учасниці, аби увійти до ЕМС. Всі ці критерії стосувалися економічної та фінансової дисципліни: стримування інфляції, зниження відсоткових ставок, скорочення бюджетного дефіциту максимум до 3% ВВП, обмеження державної позики максимум до 60% ВВП і стабілізація обмінного курсу валют.

У протоколах, доданих до угоди, Данія та Великобританія залишили за собою право не переходити до третього етапу ЕМС (тобто запровадження євро), навіть якщо відповідатимуть критеріям. Це назвали “вибором”. Після проведення референдуму Данія оголосила, що не має наміру запроваджувати у себе євро. Швеція також утрималася.

Необхідно було знайти спосіб забезпечити стабільність спільної валюти, оскільки інфляція знижує конкурентноздатність економіки, підриває довіру людей і знижує їхню купівельну спроможність. Для цього було створено незалежний Європейський центральний банк (ЄЦБ) зі штаб-квартирою у Франкфурті, перед яким постало завдання встановлення відсоткових ставок для підтримання вартості євро.

У червні 1997 року в Амстердамі Європейський Союз ухвалив дві важливі резолюції.

- Перша, відома як “Пакт про стабільність і зростання”, зобов'язувала країни-учасниці дотримуватися бюджетної дисципліни. Вони мали ретельно контролювати одна одну і не допускати надмірного збільшення бюджетних дефіцитів.
- Друга резолюція стосувалася економічного зростання. У ній наголошувалося, що держави-учасниці та Комісія твердо дотримуються принципу вважати: проблема зайнятості очолює список проблем, які стоять перед ЄС.

У грудні 1997 року у Люксембурзі Європейська Рада ухвалила ще одну резолюцію – з координації економічної політики.

Вона передбачає важливе рішення: “міністри держав, які входять у європейську економічну зону, можуть зустрічатися неформально, аби обговорити питання, що стосуються зобов’язань їхніх країн у межах розподілу відповідальності за спільну валюту”. Таким чином, політичні лідери ЄС проклали шлях до ще тісніших зв’язків між країнами, які прийняли євро, – зв’язків, що виходять за межі монетарного союзу та охоплюють питання фінансової, бюджетної, соціальної та податкової політики.

Успіхи у створенні ЄМС спростили відкриття та остаточне оформлення спільного ринку. Попри нестійку ситуацію у світі (кризи на фондовому ринку, атаки терористів і війна в Іраку), європейська економічна зона характери-

зується певною стабільністю та передбачуваністю, яких так потребують споживачі. Довіра європейських громадян до євро також стимулювалася успішним і несподівано швидким запровадженням монет і банкнот у першій половині 2002 року. Людям подобається, що робити покупки усюди стало простіше, і тепер вони можуть безпосередньо порівнювати ціни у різних європейських країнах.

Євро став другою за значущістю світовою валютою. Він дедалі частіше використовується у міжнародних розрахунках та у якості резервної валюти паралельно із долларом США. Інтеграція фінансових ринків європейської економічної зони отримала прискорення, до того ж, злиття спостерігаються не лише між фірмами, які ведуть операції із фондовими паперами, а й між фондовими біржами. План заходів ЄС щодо фінансових послуг має реалізуватися до 2005 року.

Поетапне впровадження євро

7 лютого 1992 року: підписання Маастрихтської угоди

Домовленість за Угодою про Європейський Союз і Економічний та монетарний союз (ЄМС) було досягнуто у Маастрихті у грудні 1991 року. Вона була підписана у лютому 1992 року та набуде чинності у листопаді 1993 року. Відповідно до цієї угоди, національні валюти будуть замінені спільною європейською валютою за умови, що сторони, які беруть участь, відповідають низці економічних умов. Найбільш важливим із “Маастрихтських критеріїв” є вимога, щоб бюджетний дефіцит країни не перевищував 3% валового внутрішнього продукту (ВВП) упродовж достатньо короткого проміжку часу. Державні позики не повинні перевищувати 60% ВВП. Ціни й відсоткові ставки також мають залишатися стабільними упродовж тривалого періоду, як і курс обміну відповідних валют.

Січень 1994 року: запровадження Європейського монетарного (валютного) інституту

Засновано Європейський монетарний (валютний) інститут (ЄМІ) та запроваджено нові процедури спостереження за економічними системами країн ЄС і стимулювання їх зближення.

Червень 1997 року: Пакт про стабільність і зростання

Нарада Європейської Ради в Амстердамі досягла згоди щодо “Пакту про стабільність і зростання” та нового механізму встановлення обмінних курсів (відродження європейської монетарної системи), мета яких полягає у стабілізації курсу євро стосовно інших валют країн ЄС, які не увійшли в європейську економічну зону. Також узгоджено дизайн “європейської” сторони монет євро.

Травень 1998 року: 11 країн відповідають вимогам для запровадження євро

На зустрічі у Брюсселі 1-3 травня 1998 року політичні лідери Союзу вирішили, що 11 країн ЄС відповідають вимогам до учасників європейської економічної зони. Оголошено остаточні курси обміну валют зони.

1 січня 1999 року: народження євро

1 січня 1999 року 11 валют країн-учасниць припинили існування і були замінені на євро, який, таким чином, став спільною валютою Австрії, Бельгії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Ірландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії та Іспанії (Греція приєдналася до них 1 січня 2001 року). Від цієї дати Європейський центральний банк перебирає на себе функції ЄМІ та несе відповідальність за валютно-кредитну політику, що розробляється і реалізується в євро. Обмінні операції в євро починаються 4 січня 1999 року за курсом 1 євро за 1,18 долара США. Це знаменує початок перехідного періоду, який триватиме до 31 грудня 2001 року.

1 січня 2002 року: запровадження монет і банкнот євро

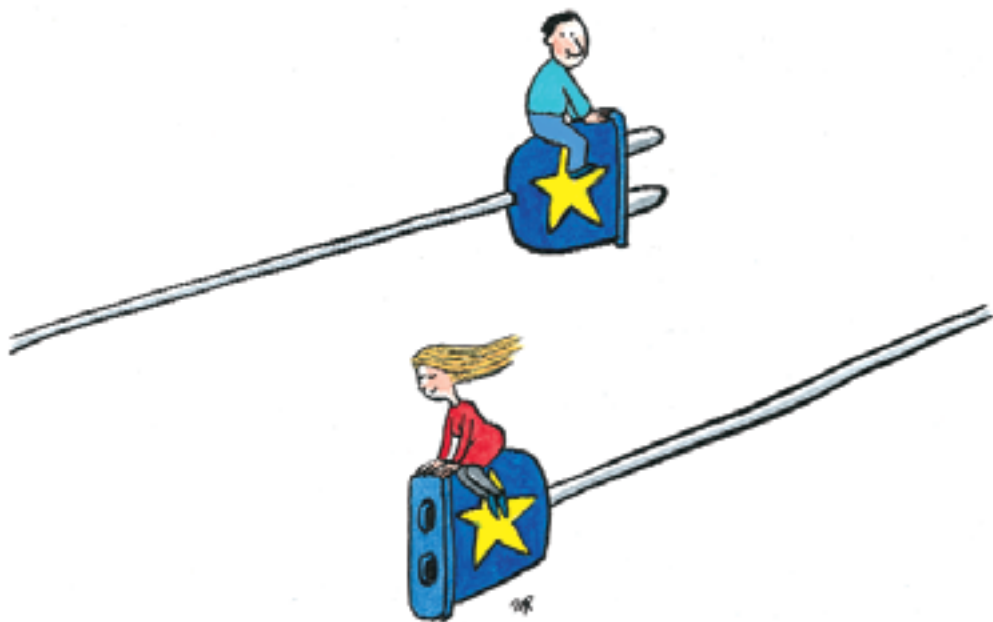
1 січня 2002 року банкноти і монети євро введені в обіг. Це початок періоду, упродовж якого банкноти і монети національних валют вилучатимуться з обігу. Період завершився 28 лютого 2002 року. Після цієї дати лише євро став офіційною валютою європейської економічної зони.

Вперед до наукомісткого суспільства

На початку останнього десятиріччя XX століття виникло два суттєвих фактори, які почали впливати на економіку та спосіб життя в глобальних масштабах, і в Європі також. Першим була глобалізація: в міру того, як світові економічні системи ставали дедалі взаємопов'язанішими, народжувалася “глобальна економіка”. Другий фактор полягав у технологічній революції – виникненні Інтернету, а також нових інформаційних і комунікаційних технологій.

Технологічна революція зародилася у США, і їх економіка, здебільшого, виграла від цього. Ведення бізнесу по Інтернету суттєво підняло ефективність і продуктивність американських компаній. У період 1995-2001 рр. економічне зростання США склало у середньому 3,6% на рік, що суттєво перевищувало середньорічний європейський показник 2,4% за той самий період. У Європі ВВП на душу населення становить 69% від рівня США, а середня продуктивність праці у Європі становить 78% від американських показників.

До 2000 року лідери ЄС чітко усвідомлювали, що економіка ЄС потребує глибокої модернізації, аби мати можливості конкурувати із США та іншими крупними учасниками світового ринку. На нараді у Лісабоні у березні того ж року Європейська Рада окреслила перед ЄС нове та дуже амбіційне завдання: упродовж десятиріччя створити *“найбільш конкурентноздатну та динамічну, засновану на наукомістких технологіях економіку у світі, спроможну забезпечити стійке зростання, створюючи нові робочі місця більш високої якості та розвиваючи соціальну інтеграцію”*.

Лідери ЄС також детально узгодили стратегію досягнення цієї мети. “Лісабонська стратегія” зачіпає такі питання, як наукові дослідження, освіту, фахову виучку, доступ до Інтернету та інтерактивне ведення бізнесу. Вона також передбачає реформування європейських систем соціального захисту. Ці системи – одне із надзвичайних досягнень Європи: вони дають змогу нашим суспільствам пережити зміни майже безболісно. Однак, вони мають стати більш життєздатними для того, аби й прийдешні покоління могли скористатися їх перевагами.

Наради Європейського Союзу, на яких розглядається перебіг реалізації Лісабонської стратегії, відбуваються щовесни.

На вимогу Ради Комісія запропонувала план дій під назвою **“Електронна Європа 2005”**, мета якого полягає в активізації використання Інтернету в Європейському Союзі. До 2005 року в Європі мають бути сучасні, інтерактивні громадські служби, що охоплюють уряд, фахову виучку та охорону здоров'я. Повсюди користувачі повинні мати доступ, за конкурентноспроможними цінами, до “технологій широкої інфраструктури”. Інакше кажучи, у них має бути можливість надсилати голосові та відеосигнали, передавати дані лініями швидкісної передачі інформації та супутниковими каналами з упевненістю у збереженні конфіденційності своїх повідомлень.

Чимало необхідно зробити для того, щоб Європа могла повністю використовувати потенціал цифрових технологій, забезпечити своїм компаніям і громадянам доступ до дешевих комунікаційних мереж високого класу, а також широкого спектру інтерактивних послуг. Наприклад, усі школи Європейського Союзу повинні мати доступ до Інтернету, а викладачі повинні мати відповідну підготовку для його використання. Необхідне європейське законодавство, що регулюватиме електронну торгівлю, а також такі питання, як права інтелектуальної власності, електронні платежі та інтерактивне надання фінансових послуг.

Одне із завдань, щодо якого досягнута домовленість у Лісабоні, полягає у створенні **“Європейської галузі досліджень”**. Це передбачає, зокрема, створення високошвидкісної транс'європейської мережі електронного наукового зв'язку, що з'єднає би університети та науково-дослідницькі інститути Європи, її наукові бібліотеки, а згодом і школи. Окрім цього, вживаються заходи щодо усунення перешкод, які стоять на заваді вільного пересування наукових працівників Європою. Водночас, необхідні стимули, завдяки яким провідні науковці світу їхали б працювати в Європу і залишалися б там.

Малі та середні підприємства (МСП) складають основу європейської економіки. Надто часто їх конкурентноздатності та динаміці перешкоджають нашвидкуруч ухвалені правила і розпорядження, відмінні у різних країнах. Серед іншого, Лісабонська стратегія передбачає розробку законодавства про малий бізнес і надання підприємцям необхідного капіталу для відкриття підприємств із використанням високих технологій.

Одним із пріоритетів ЄС є активізація інвестицій у людські ресурси та фахову виучку, що вбачаються основними активами Європи. Європейський Союз визнає важливість освіти та безперервного підвищення знань упродовж життя, необхідності знання кількох мов і володіння технічними навичками. Брак кваліфікованого персоналу стримує європейські телекомунікаційні та Інтернет-послуги.

Через такі програми, як “Сократ”, “Леонардо” і програму “Молодь”, Європейський Союз сприяє вільному пересуванню студентів, викладачів і наукових працівників Європою. Він також вживає заходи, аби навчання та кваліфікація, отримана у будь-якій країні ЄС, визнавалися й у всіх інших.

Насамкінець, Лісабонська стратегія передбачає вирішення найскладнішої проблеми Європи – старіння її населення і тих суттєвих наслідків, які вона спричинює для робітничої сили та фінансування європейських програм соціального та пенсійного забезпечення. У

Європі відчувається брак робітничої сили, особливо жінок і людей старших вікових груп. Водночас, в окремих регіонах ЄС безробіття має постійний характер, а в цілому характеризується широкою регіональною розпорозеністю показників.

Тому нарада Європейської Ради у Лісабоні окреслила завдання підняти рівень зайнятості в середньому з 61% у 2000 році до 70% у 2010 та збільшити частку жінок, які працюють з 51 до 60% за той самий період.

Для того, аби вирішити проблему старіння населення та його наслідків, нарада Європейської Ради у Барселоні у березні 2002 року закликала європейські уряди скоротити “грошову допомогу з передчасного виходу на пенсію людей, а також корпоративні програми дострокового виходу на пенсію”. До 2010 року передбачається “прогресивне підвищення (приблизно на п’ять років) передбаченого законом середнього пенсійного віку у Європейському Союзі”.

9 Громадянська Європа

Що є наріжним каменем європейської політики: люди чи бізнес? Процес об’єднання Європи почався з політичної концепції батьків-засновників ЄС. Їхньою головною турботою було зробити так, щоб війна більше ніколи не терзала Європу, як це відбувалося століттями. Але для того, щоб побудувати об’єднану Європу з максимальною ефективністю та надійністю, вони узяти на озброєння прагматичний підхід, що полягав у створенні європейської солідарності у дуже практичних сферах: вугілля та сталь, спільний ринок, сільськогосподарська політика, конкуренція...

Так народилася Європа, яку дехто називав “технократичною”, оскільки для функціонування їй потрібні експерти, економісти та державні службовці. Можливо вона й технократична, однак, початкова ідея не втілювалася б у життя, якби не підкріплювалася політичною волею європейських інститутів.

Європа у повсякденному житті

Більшість завдань, окреслених угодами, на сьогоднішній момент виконано. Відійшли у минуле старі закони та рішення, податкові та митні бар'єри, що обмежували діяльність людей у Європі та перешкождали вільному рухові товарів, капіталу та послуг. Хоча ми не завжди усвідомлюємо це, але кожний із нас у повсякденному житті користується благами спільного ринку: широким асортиментом товарів споживання і продуктів харчування; цінами, зростаючи яким не дає конкуренція; політикою захисту споживачів і навколишнього середовища; технічними стандартами, які уніфікуються у напрямку гармонійного підвищення.

Аналогічним чином люди, які живуть у віддалених регіонах Європи, користуються благами, що забезпечуються структурними фондами, такими, як Європейський фонд регіонального розвитку. Європейські фермери десятиріччями мають зиск від механізму підтримки цін Європейського фонду управління та забезпечення в сільському господарстві.

Майже всі бюджетні видатки ЄС, що склали у 2003 році близько 100 мільярдів євро, спрямовуються на заходи, які безпосередньо впливають на повсякденне життя громадян Європи.

Як тільки Римська угода набула чинності у 1958 році, європейські законодавці розпочали роботу над законами, що гарантують вільний рух робітничої сили, свободу послуг і право фахової виучки. Таким чином, кожний громадянин ЄС, незалежно від громадянства, може шукати роботу в будь-якій країні Союзу. Дискримінація за національною приналежністю заборонена. Директиви ЄС встановили єдині правила, що регулюють професійну практику в Союзі. Була здійснена копітка робота з уніфікації законодавства для того, щоб кваліфікації лікаря, адвоката, медичної сестри, ветеринарного лікаря, хіміка, архітектора, страхового агента тощо, отримані в одній країні ЄС, визнавалися у всіх інших.

Однак, стільки ще сфер діяльності регулювалося різними національними нормами, що 21 грудня 1988 року держави-учасниці ЄС ухвалили директиву, яка запроваджує систему взаємного визнання дипломів про вищу освіту. Ця директива стосується всіх університетських курсів тривалістю не менше трьох років і ґрунтується на принципі взаємної довіри між національними системами освіти та фахової виучки.

Таким чином, першочерговим правом громадянина Європи є право на пересування, роботу та життя в будь-якому місці Союзу. Маастрихтська угода закріпила це право у розділі, присвяченому громадянству.

Окрім діяльності, що є прерогативою органів державної влади (поліції, збройних сил, міністерства закордонних справ та ін.), будь-яка особа, яка є громадянином країни ЄС, має право брати участь у забезпеченні послуг охорони здоров'я, освіти та інших суспільних послуг у будь-якому місці Союзу. Що може бути більш природним, ніж найняти британського вчителя для викладання англійської мови у Римі чи запропонувати випускнику французького університету скласти іспит на проходження громадянської служби у Бельгії?

Однак, європейський громадянин – це не лише споживач і виконавець економічної та соціальної ролей. Він чи вона є громадянами Європейського Союзу і, в такій якості, має певні політичні права. Згідно із Маастрихтською угодою, кожний громадянин Союзу, незалежно від національної приналежності, має право обирати та обиратися на муніципальних виборах до Європейського Парламенту у своїй країні.

Громадянство Союзу закріплено у Статті 17 Амстердамської угоди: *“Кожна людина, яка є громадянином держави-учасниці ЄС, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу доповнює, а не замінює національне громадянство”*.

Основні права

Амстердамська угода не обмежується лише декларацією основних прав. Вона запроваджує процедуру припинення членства в ЄС будь-якої країни, що порушує основні права громадян ЄС. Вона розширює принцип заборони дискримінації так, що окрім національної приналежності, він також охоплює статеву, расову, релігійну приналежність, вікові групи та сексуальну орієнтацію. Угода підкріплює принцип рівності чоловіків і жінок.

Нарешті, Амстердамська угода удосконалила політику прозорості ЄС, розширила доступ громадян до офіційної документації європейських установ.

Відданість Європейського Союзу захистові громадян була підтверджена у Ніцці у грудні 200 року, коли була урочисто оголошена **Хартія основних прав Європейського Союзу**. Ця Хартія була підготовлена Конвентом, до якого входили члени національних парламентів та Європейського Парламенту, представники національних урядів та один член Комісії. У 54 статтях Хартії, розподілених на шість розділів: “Гідність”, “Свобода”, “Рівність”, “Солідарність”, “Права громадян” і “Правосуддя”, викладено фундаментальні цінності Європейського Союзу, а також громадянські, політичні, економічні та соціальні права громадян ЄС.

Вступні статті стосуються людської гідності, права на життя, “недоторканості особистості”, свободи слова та віросповідання. Розділ “Солідарність” по-новому об'єднує соціальні та економічні права, наприклад:

- право на страйки;
- право працівників на інформацію та виявлення своєї думки;
- право на поєднання особистого та професійного життя;

- право на охорону здоров'я, соціальне забезпечення та соціальну підтримку в межах Європейського Союзу.

Цей розділ також стверджує рівність чоловіків і жінок та запроваджує такі права, як право на захист інформації, заборону на евгенічну практику та клонування людини, право на охорону навколишнього середовища, права дітей та людей похилого віку, а також право на справедливе управління.

“Громадянська Європа” є прообразом певної форми політичної організації Європи, детальний характер якої ще має визначитися. Яким цінностям та устремлінням віддадуть перевагу народи Європи у межах Європейського Союзу, що об'єднує 25 та більше держав?

Європа – це культура та освіта

Відчуття приналежності до Європи і до єдиної європейської спільноти не може бути створено штучно. Воно може бути наслідком усвідомлення спільних культурних коренів – ось чому сучасній Європі необхідно сконцентрувати увагу не лише на економіці, а також і на культурі.

Перші кроки передбачають програми ЄС в галузі освіти та фахової виучки, такі, як **“Еразмус”** (розширюючи свободу пересування студентів), **“Кометт”** (технічне навчання та підготовка) та **“Лінгва”**, що заохочує вивчення іноземних мов. Понад мільйон студентів отримали можливість навчатися за кордоном завдяки програмі “Еразмус”.

Європейський Союз окреслив мету, яка полягає у тому, щоб 10% його студентів мають пройти річний курс вищої освіти у будь-якій іншій країні. Для цього необхідно збільшити інвестування ЄС в освітню політику. Подальші успіхи у цьому напрямку стануть можливими завдяки програмам **“Сократ”**, **“Леонардо да Вінчі”** та **“Молодь”**.

Директива **“Телебачення без кордонів”** надає глядачам ширший доступ до телевізійних програм європейського виробництва. Європейські корпорації широкого віщуння зобов'язані вводити певний відсоток європейських програм у свої мережі радіомовлення і телебачення. Ця директива запроваджує жорсткі заходи щодо захисту молодіжної аудиторії та підтримки програм незалежних продюсерів, а також встановлює правила стосовно реклами та пошуків через телебачення.

Програма **“Культура 2000”** на 2000-2004 роки призначена для того, щоб розвивати взаємодію між тими, хто готує програми, рекламодавцями, теле- і радіокомпаніями, мережами та закладами культури.

Програма **“МЕДІА+”** (2001-2005 роки) забезпечує підтримку аудіовізуальної індустрії. Наразі відчувається брак телевізійних програм і фільмів європейського виробництва порівняно зі значним обсягом американської продукції. Мета “МЕДІА+” полягає в тому, щоб виправити цю диспропорцію та стимулювати прокат європейських фільмів і програм у Європі.

Відчуття приналежності

Ідея “громадянської Європи” доволі нова. Реалізація її означатиме, окрім решти, забезпечення громадської підтримки символам європейської приналежності: паспорту європейського зразка (використовується з 1985 року), Гімну Європи (ода “До радості” на музику Бетховена) та Прапору Європи (коло із 12 золотих зірок на синьому тлі). З 1996 року в усіх державах ЄС видаються водійські права зразка ЄС.

Починаючи з 19799 року Європейський Парламент обирається прямим загальним голосуванням. Це забезпечує більш широку демократичну легітимність процесу європейського об'єднання, безпосередньо пов'язуючи його з

волею людей. Європа потребує подальшої демократизації за рахунок підвищення ролі Парламенту, створення реальних європейських політичних партій і надання простим громадянам можливості більшого впливу на ухвалення політичних рішень ЄС через неурядові організації та інші добровільні об'єднання.

Запровадження банкнот і монет євро з 1 січня 2002 року мало значний психологічний ефект. Більшість європейців тепер тримають банківські рахунки в євро та можуть купувати товари і користуватися послугами по всьому ЄС, оскільки ціни у більшості його країн встановлюються в євро та можуть порівнюватися безпосередньо. Завдяки Шенгенському договору митний контроль скасовано на більшості кордонів між країнами ЄС, і це, власне, дає громадянам відчуття приналежності до єдиного об'єднаного географічного регіону. Шенгенська зона ростиме у міру того, як дедалі більше країн приєднуватимуться до неї.

Для того, щоб наблизити ЄС до його громадян, Угода про Європейський Союз впровадила посаду омбудсмена. Омбудсмен обирається Європейським Парламентом, і термін його повноважень той самий, що й у Парламенту. Його завдання полягає у розгляді скарг на інститути та органи ЄС. Скарги можуть подаватися будь-яким громадянином ЄС, а також будь-якими особою чи організацією, що проживає чи знаходиться у державі ЄС. Омбудсмен прагне досягти порозуміння між позивачем і відповідним інститутом чи органом.

Іншим важливим елементом зв'язку між громадянами та інститутами ЄС є усталена практика Парламенту прийняття петицій від будь-якої особи, яка постійно проживає у державі ЄС.

“Ми об'єднуємо не держави, а людей”, – проголосив Жан Моне ще у 1952 році. Створення суспільної підтримки європейської інтеграції досі є головною проблемою, що стоїть перед інститутами ЄС.

10 Свобода, безпека і правосуддя

Громадяни Європи мають право на вільне життя, без страху переслідування та насилля, у будь-якій частині Європейського Союзу. Однак, міжнародна злочинність і тероризм є складовими факторів, які сьогодні найбільше турбують європейців.

Ці проблеми потребують термінових спільних дій на рівні ЄС. Цілком очевидно, що Європейському Союзу необхідна політика в галузі “правосуддя і внутрішніх справ”, особливо тепер, коли розширення змушує по-новому підійти до проблеми внутрішньої безпеки Європи.

У процесі створення Європейського Економічного Співтовариства діяльність ЄС у цій галузі не обговорювалася. Стаття 3 Римської угоди лише констатує, що Співтовариство має вжити *“заходів у галузі в'їзду та пересування людей”*. Однак, згодом стало зрозуміло, що свобода пересування людей має означати, що кожний повсюдно в ЄС користується однако-вим захистом і рівним доступом до правосуддя. Таким чином, початкові угоди були змінені, по-перше, Єдиним Європейським Актом, потім Маастрихтською та Амстердамською угодами.

Свобода пересування

Особиста свобода пересування Європейським Союзом окреслила перед державами-учасницями проблеми безпеки, оскільки на більшості внутрішніх кордонів Союзу контроль скасовано. Для цього необхідно вжити додаткові заходи безпеки на *внутрішніх* кордонах ЄС. А оскільки свобода пересування в Союзі також стосується і злочинців, сили національної поліції та органи юстиції ЄС мають працювати спільно щодо викоринення міжнародної злочинності.

Усі три концепції – свободи, безпеки та правосуддя – власне, тісно взаємопов'язані. Свобода значною мірою втрачає сенс, коли люди не можуть користуватися безпекою, яку охороняє правова система, спиратися на яку всі можуть однаково.

15-16 жовтня 1999 року Європейська Рада провела спеціальну нараду у Тампері (Фінляндія), де обговорювалося коло питань, пов'язаних з юстицією та внутрішніми справами. Лідери країн ЄС досягли згоди щодо достатньо чіткої та амбіційної програми дій, згідно з якою до 2004 року необхідно вжити заходів за 60 пунктами, аби перетворити Союз у “зону свободи, безпеки та правосуддя”. Перед Європейською Комісією було поставлено завдання контролю за виконанням програми ЄС з використанням “системи балів”.

В Тампері розглядалися такі основні завдання:

- спільна політика ЄС щодо надання притулку та міграції;
- реальна “європейська зона правосуддя”;
- боротьба зі злочинністю в межах Союзу;
- більш активні дії зовнішнього характеру.

Один із важливих кроків зі спрощення формальностей, пов'язаних із переїздами у Європейському Союзі, було зроблено у 1985 році, коли уряди Бельгії, Франції, Німеччини, Люксембургу та Нідерландів підписали угоду у невеличкому містечку, що має назву Шенген, на кордоні Люксембургу. Вони домовилися скасувати будь-який митний огляд, незалежно від національності, на спільних кордонах; заходи митного контролю привести у відповідність до заходів, які застосовуються у країнах, що не є членами ЄС, та запровадити спільну візову політику.

Таким чином, вони сформували зону, що не має внутрішні кордони, відому як Шенгенська зона. На її внутрішніх кордонах громадяни ЄС мають пред'являти особову посвідку чи паспорт.

Шенгенський договір 1985 року, конвенція 1990 року з його реалізації та всі закони, похідні від цих документів, наразі стали невід'ємною частиною Угоди про ЄС, і Шенгенська зона поступово розширилася. З березня 2001 року Шенгенських правил дотримуються Ісландія, Норвегія, а також 13 країн ЄС (Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія, Іспанія і Швеція).

Завдання полягає не в тому, щоб створити “Європу-фортецю”, а в тому, аби спростити для людей легальний виїзд у Європейській Союзі і вільне пересування ним. Водночас, ЄС сповнений рішучості боротися з діяльністю кримінальних структур, що займаються експлуатацією людей.

Політика в галузі надання притулку та імміграції

Європа пишається своєю багатомірою традицією гостинності до іноземців і гуманістичною звичкою надавати притулок біженцям, які рятуються від небезпеки та переслідування. Нині уряди ЄС стоять перед злосудним питанням про те, що робити із іммігрантами, як легальними, так і нелегальними, кількість яких постійно збільшується, на території, де немає внутрішніх кордонів.

Уряди ЄС домовилися привести у відповідність свої законодавства для того, щоб заяви про надання притулку розглядалися відповідно до системи основних принципів, які однаково визнаються в усьому Європейському Союзі. В Тампері вони поставили за мету ухвалити спільну процедуру надання політичного притулку і запровадити єдиний режим щодо осіб, яким його надано. ЄС надав іммігрантам права та обов'язки європейських громадян. Обсяг цих прав та обов'язків змінюватиметься залежно від того, як довго та чи інша особа на законних підставах постійно мешкає у Європейському Союзі.

Боротьба з міжнародною злочинністю

Для того, щоб політика боротьби з міжнародною злочинністю була життєздатною, ЄС повинен мати ефективну систему управління імміграцією, що охоплюватиме відповідний контроль на зовнішніх кордонах та ефективні засоби запобігання нелегальній імміграції. Необхідна координація зусиль, спрямованих на боротьбу з кримінальними організаціями, які скеровують роботу мережі нелегальної імміграції та експлуатують незахищені прошарки населення, зокрема, жінок і дітей.

Організована злочинність стає дедалі досконалішою і регулярно використовує для своїх цілей європейські та міжнародні мережі. Тероризм наочно продемонстрував, що може завдати жорстокі удари в будь-якій точці земної кулі. Саме тому була створена **Шенгенська інформаційна система (ШІС)**. Це складна база даних, що дає можливість правоохоронним органам та органам правосуддя обмінюватися інформацією про осіб і майно, які перебувають у розшуку, наприклад, про автомобілі, твори мистецтва та про осіб, стосовно яких видано ордер на арешт чи направлено вимогу про екстрадицію.

Одним із найефективніших способів розшуку злочинців є відслідковування їх незаконно надбаного майна. З цієї причини, а також для припинення фінансування кримінальних організацій, ЄС ухвалив законодавство щодо запобігання відмиванню грошей.

Безперечно, найсуттєвішим досягненням останніх років у галузі співробітництва між правоохоронними органами було створення **Європолу**. Цей орган ЄС об'єднує посадових осіб поліції та митниці, і в їхні обов'язки входить виконання законів в усьому Європейському Союзі. Він має справу із самим широким колом міжнародних злочинів: контрабандою наркотиків, торгівлею викраденими автомобілями, нелегальною імміграцією, сексуальною експлуатацією жінок і дітей, порнографією, фальсифікацією, протизаконним вивозом радіоактивних і ядерних матеріалів, тероризмом, відмиванням грошей і підробкою євро.

Назустріч “Європейському правовому простору”

Нині у Європейському Союзі одночасно працює понад 15 різних систем судочинства в межах держав-учасниць. Люди, які живуть у країні, і не є її підданцями, можуть опинитися віч-на-віч із сімейними чи трудовими проблемами, які вони мають вирішувати відповідно до незнайомої системи права, що іще більше ускладнює повсякденне життя. Якщо Союз зацікавлений у вільному пересуванні людей у своїх межах і в забезпеченні їм правосуддя повсюдно, його правові системи мають полегшувати, а не ускладнювати життя людей.

ЄС запровадив програми, спрямовані на об'єднання юристів-практиків із різних країн Союзу. Програма “Гротіус”, наприклад, допомогла юристам і суддям дізнатися, як працюють правові системи інших країн ЄС. Програма “Фальконе” сприяла налагодженню контактів між суддями, прокуратурами, поліцейськими та митними службами Європейського Союзу.

Але найяскравішим прикладом практичної співпраці у цій галузі є робота **Євроюсту** – центральної координаційної структури. Його завдання полягає в тому, щоб сприяти взаємодії національних слідчих і прокурорських органів у розслідуванні злочинів, які зачіпають кілька країн ЄС.

Взаємодія між судами в різних країнах може ускладнюватися внаслідок відмінностей щодо визначення окремих кримінальних актів. Однак, міжнародна злочинність, у тому числі і тероризм, не знає національних кордонів. Для того, щоб ефективно боротися з ними, Союз поступово запроваджує спільну карну політику. Мета Союзу – створення єдиної нормативно-правової бази для боротьби з тероризмом, гарантії високого рівня захисту громадян та активізація міжнародного співробітництва в цій галузі.

До 1997 року такі питання, як політичний притулок та імміграція, контроль перетину зовнішніх кордонів (візи) та співпраця судів з громадянських і комерційних справ стосувалися сфери безпосередньої взаємодії урядів країн ЄС. Однак, Амстердамська угода перевела ці питання зі сфери міжурядового співробітництва у підпорядкування Співтовариства, аби вони могли вирішуватися ефективніше з використанням апробованого “методу Співтовариства”.

Але цей крок супроводжувався низкою умов: п'ятирічний перехідний період, право ініціативи, яким спільно користуються Комісія та держави-учасниці, спільне ухвалювання рішень, суто консультативна роль Європейського Парламенту, обмеження повноважень Суду Європейських Співтовариств.

Одна сфера все таки залишається виключно міжурядовою – співробітництво органів поліції та правосуддя з кримінальних питань. У відповідності до Маастрихтської угоди, Рада координує діяльність урядів країн ЄС у цій галузі, чутливої, коли йдеться про національний суверенітет. Тут Комісія також ділить право ініціативи з державами.

У Тампере політичні лідери ЄС окреслили мету: створити зону свободи, безпеки та правосуддя до кінця 2004 року.

Європейський Союз на світовій арені

В економічному, торгівельному та фінансовому відношенні Європейський Союз перетворився у значну світову силу. Він має суттєвий вплив у міжнародних організаціях, таких, як Всесвітня торгівельна організація (ВТО), спеціалізованих установах ООН, а також на світових саммітах з охорони навколишнього середовища та розвитку.

Дехто твердить, що ЄС – це економічний гігант, але політичний карлик. Звичайно, це перебільшення. Але правда, що державам ЄС у дипломатичному і політичному сенсі необхідно пройти довгий шлях доти, поки вони зможуть виявляти спільну думку стосовно таких вагомих питань, як мир і стабільність, тероризм, Близький Схід, відносини із США та роль Ради Безпеки ООН. Країни ЄС зберігають цілковитий

національний суверенітет над своїми збройними силами. Їх системи оборони повністю знаходяться у руках національних урядів, і єдиний зв'язок між ними існує у контакті, створеному в межах таких блоків, як НАТО.

Ембріональна спільна політика в галузі оборони

Спільна зовнішня та безпекова політика, а також політика в галузі європейської безпеки та оборони, передбачені Маастрихтською та Амстердамською угодами, визначають основні завдання ЄС щодо оборони.

На цій основі ЄС розробив свій “другий стовп” – галузь політики, де рішення ухвалюються за погодженням між урядами і де Комісії та Парламентові належить другорядна роль. Рішення у цій галузі погоджуються за принципом консенсусу, що дає змогу окремим державам утриматися.

У 2003 році політичне і стратегічне положення ЄС мало такий вигляд.

- Оскільки Росія йде шляхом дружби із Заходом, а колишні комуністичні країни Центральної та Східної Європи вступають у НАТО та ЄС практично одночасно, понад піввікова історія “холодної війни” дійсно залишилася далеко позаду. Європейський континент набуває ознак миру та злагоди, і європейські країни співпрацюють у сфері боротьби з міжнародною злочинністю, такою, як нелегальна імміграція та відмивання грошей. ЄС побудував організовані партнерські стосунки з усіма великими сусідами, такими, як Росія та Україна, без перспективи приєднання до Європейського Союзу, принаймні, у найближчій перспективі.
- Держави-члени ЄС прагнуть побудувати європейську політику в галузі безпеки та оборони відповідно до угод. У грудні 1999 року нарада Європейської Ради у Гельсінкі окреслила перед ЄС конкретне завдання: до 2003 року забезпечити можливість розгортання упродовж 60 днів бойової сили чисельністю до 60000 солдат, за підтримки з моря та повітря, та утримання її у бойовій готовності, принаймні, упродовж року. Ці сили швидкого реагування не є “європейською армією”, вони будуватимуться із контингентів національних збройних сил. Однак, їх діяльність координуватиметься Комітетом з питань політики та безпеки, Військовим комітетом та військовим штабом під егідою Ради. Вони будуть розквартировані у Брюсселі. Це забезпечить Союзіві політичний і військовий засіб виконання певних за-

вдань: гуманітарних і рятувальних місій за межами Європи, миротворчих операцій та інших завдань у надзвичайних ситуаціях, у тому числі й миротворчих.

- США згодні, що в бойових діях, в яких Америка не бажає брати участі, Європа може використовувати частину матеріально-технічного забезпечення НАТО, наприклад, його розвідку, служби зв'язку, управління і транспорту.
- Реальні засоби оборони і застереження, такі, як ядерна зброя, що знаходяться на озброєнні Франції та Великобританії, залишаються під національним контролем. У міру того, як військова техніка стає дедалі дорожчою і досконалішою, уряди країн ЄС бачитимуть більшу необхідність у співпраці щодо виробництва озброєння. Якщо їх збройні сили виконуватимуть спільні операції, то їх системи мають бути взаємосумісними, а обладнання достатньо стандартизованим.
- Атаки на Вашингтон і Нью-Йорк 11 вересня 2001 року та свавілля тероризму, що після цього вразило багато регіонів світу, глибоко змінили стратегічну ситуацію. Європейські країни почали тісно співпрацювати щодо обміну інформацією, яка може допомогти запобігти подібним атакам. Оскільки боротьба з тероризмом є глобальним пріоритетом, сучасна Європа йде далі своїх традиційних альянсів, співпрацюючи не лише із США, а й з багатьма іншими країнами світу для підтримки демократії та прав людини.

З урахуванням стратегічної ситуації, що змінюється, Європейський Союз намагається підтримувати оптимальний баланс між різними традиціями своїх націй в галузі оборонної та безпекової політики.

“Якщо я захочу поговорити з Європою, кому мені зателефонувати?”

Конвенція про майбутнє Європи пропонує зміни, які б могли дати їй більш виражену тожність. Низка країн підтримує ідею про Президента ЄС, який би був уповноважений виступати від імені Союзу на міжнародній арені. Таким Президентом міг би бути член або колишній член Європейської Ради, а його (чи її) термін повноважень був би більшим за теперішній строк повноважень Голови Ради. Це б стало відповіддю на відоме запитання **Генрі Кіссінджера**, поставлене у 1970-ті роки: “Якщо я захочу поговорити з Європою, кому мені зателефонувати?”

Однак, низка питань залишається відкритими. Як призначатиметься цей “Президент ЄС”? Якою буде його (чи її) реальна влада? Що буде з теперішнім Верховним представником з питань спільної зовнішньої та безпекової політики? Чи матиме Президент ЄС владу над військовим штабом і силами швидкого реагування ЄС? Які засоби демократичного контролю поширюватимуться на Президента? Чи має Президент отримати згоду кожного члена Європейської Ради перед ухвалою будь-якого важливого рішення? Як посада Президента співвідноситиметься з посадою Голови Європейської Комісії та члена Європейської Комісії, що відповідає за зовнішні зв'язки?

Амстердамська угода також ставила завдання запровадження процедури, яка б забезпечувала достатній ступінь гнучкості у галузі зовнішньої та безпекової політики. Принцип “підвищеної взаємодії” дав би змогу групі країн проводити діяльність, у якій інші держави-учасниці не бажають брати участі, наприклад, зважаючи на традиції нейтралітету.

Проблема цього, так би мовити, прагматичного рішення полягає в тому, що інтеграція Союзу у цілому та довіра до нього на міжнародній арені підірвалися б, якби європейська зовніш-

ня політика перетворилася у предмет “змінної геометрії”. До того ж, збільшився б ризик розриву зв'язку між внутрішньою політикою ЄС (управління спільним ринком, політика конкуренції, економічний і фінансовий союз, внутрішня безпека тощо) та його зовнішньою політикою (торгівля, підтримка розвитку, дипломатія та оборона).

У майбутньому надзвичайно важливо, щоб європейці діяли спільно і мали політику, зрозумілу для всіх. Необхідно, щоб європейські країни виступали одноставно, демонстрували рішучість у відстоюванні своїх основних інтересів і непохитну солідарність у захисті долі своїх народів.

Відкрита світові Європа

Завершення формування спільного ринку у 1993 році вплинуло на торговельну політику ЄС. Обмеження на імпорт, які країни ЄС мали право накладати до цього часу, тепер повільно, але неухильно, скасовувалися, як і внутрішній розподіл “життєво важливих” предметів імпорту, таких, як текстиль, сталь, автомобілі та вироби електронної промисловості. ВТО, створена за ініціативи Європи, стала постійним форумом залагодження торговельних спорів через багатосторонні переговори.

Середній обсяг митних податків на промислові товари, що ввозяться у Європейський Союз, становить менше 5%. ЄС і його світові торговельні партнери домовилися про нові правила торгівлі послугами та продукцією сільського господарства. Дискусії з приводу сільського господарства виявили розбіжності у поглядах виробників по обидва боки Атлантичного океану. Оскільки ЄС виступив на цих переговорах єдиним фронтом, йому вдалося організувати ефективний захист точки зору його держав-учасниць.

ЄС – це єдиний торговельний блок і дім для 373 мільйонів споживачів (майже півмільярда після розширення), які мають достатньо високий середній рівень прибутків. В такій якості, це дуже привабливий ринок для експортерів в інших країнах. ЄС може використовувати свій вплив для того, щоб впевнити своїх торговельних партнерів дотримуватися правил гри, які забезпечують чесну конкуренцію та рівний доступ на ринки один одного.

Важливий партнер в індустріальному світі

З точки зору США, нова Європа, яка нині будеться, є не лише союзником, що поділяє ті самі цінності, а також і конкурентом у торгівлі і технології. Блок НАТО, що об'єднує США та чимало країн ЄС, сприяв пом'якшенню наслідків трансатлантичних суперечностей з питань сільськогосподарської продукції, сталі та аерокосмічної промисловості.

Радикальні зміни, що відбулися наприкінці ХХ століття, зокрема, закінчення “холодної війни”, переродили світ міжнародної політики. В цих нових умовах країни-члени НАТО змушені переосмислити свої відносини. Євро-американське співробітництво потребує нової мети. Союзники повинні працювати разом над усуненням нових загроз: поширення ядерної зброї, міжнародний тероризм, міжнародна злочинність, наприклад, торгівля наркотиками тощо. У галузі торгівлі та інвестицій Європейський Союз є головним та єдиним партнером США, з яким у них стабільні відносини. Однак, Європі доводиться стикатися з певною тенденцією Конгресу США вдаватися до односторонніх дій, які можуть загрожувати інтересам Європи.

Відносини між ЄС та країнами Середземномор'я

На незначній відстані від Європи, на південному узбережжі Середземного моря, розташовані країни, з якими ЄС має історичні та культурні зв'язки. Між цими двома регіонами відбувається інтенсивна міграція, яка згодом може стати ще інтенсивнішою. Тому ці країни є дуже важливими партнерами для ЄС, який традиційно дотримувався політики середземноморської регіональної інтеграції.

Середземноморські сусіди ЄС одні з перших налагодили особливі економічні та торговельні відносини із Союзом. У листопаді 1995 року у Барселоні відбувалася важлива конференція, в якій узяли участь всі держави-члени ЄС та країни Середземномор'я (за виключенням Лівії, Албанії та колишніх республік Югославії). Ця конференція заклала підвалини нового євро-середземноморського партнерства, що передбачає:

- політичний діалог між сторонами-учасницями та партнерство в галузі безпеки, засноване, зокрема, на механізмах контролю над озброєнням і мирного залагодження конфліктів;
- розвиток економічних і торговельних зв'язків між двома регіонами. Головним завданням є створення євро-середземноморської зони вільної торгівлі до 2010 року, відповідно до правил ВТО. Коли це станеться, можна здійснювати безмитну торгівлю товарами на трансередземноморському ринку, який стане найбільшою зоною вільної торгівлі у світі, що налічуватиме близько 800 мільйонів споживачів;
- партнерство у соціальній, культурній та інших галузях.

Згідно з програмою “МЕДА”, ЄС надасть країнам Середземномор'я фінансову допомогу в обсязі 5,3 мільярда євро упродовж 2000-2006 рр.

Африка

Зв'язки між Європою та Африкою регіону Сахари мають давню історію. З ухваленням Римської угоди у 1957 році колишні колонії та заморські території низки країн ЄС стали асоційованими членами Співтовариства. Деколонізація початку 1960-х років перетворила ці зв'язки в об'єднання нового типу – об'єднання суверенних країн.

Котонуська угода, ухвалена у червні 2000 року у столиці Беніну, знаменувала початок нового етапу в політиці розвитку ЄС. Угода між Європейським Союзом і країнами Африканського, Карибського і Тихоокеанського регіонів є найбільш амбіційною та далекосяжною угодою про торгівлю і допомогу, яка будь-коли укладалася між розвинутими країнами і тими, що розвиваються. Вона стала логічним продовженням Ломеської конвенції, попередньо підписаної у 1975 році у столиці Того, що в подальшому доопрацьовувалася через регулярні інтервали.

Головна мета Котонуської угоди та сама, що й Ломеської конвенції: *“сприяння та прискорення економічного, культурного і соціального розвитку держав Африканського, Карибського і Тихоокеанського регіонів, а також консолідація та диверсифікація їх відносин (з Європейським Союзом та його державами-учасницями) в дусі солідарності та взаємних інтересів”*.

Предметом Ломеської конвенції були торговельні відносини та доступ на ринок. Котонуська угода торкається ширшого кола питань. Наприклад, вона запроваджує нові процедури розгляду проблем порушення прав людини.

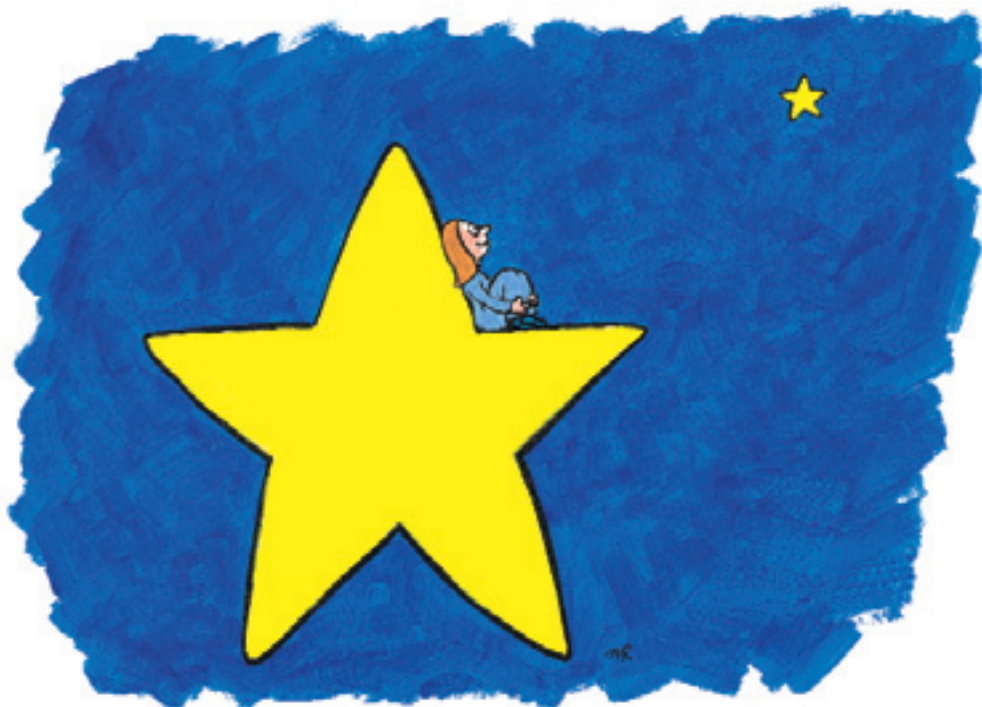
Європейський Союз надав особливі торговельні пільги найменш розвиненим країнам, 39 з яких підписали угоду. Починаючи з 2005 року вони отримують можливість без сплати мита експортувати майже будь-які види продукції в ЄС.

Європейський фонд розвитку фінансує програми для країн Африканського, Карибського і Тихоокеанського регіонів із бюджету на 13,5 мільярда євро упродовж семирічного періоду. Це доповнення до суми у 9,5 мільярда євро, що є залишком виділених раніше коштів, і 1,7 мільярда, що надані у вигляді позики Європейським інвестиційним банком.

12 Яке майбутнє Європи?

“Прийде день, коли усі нації цього континенту, зберігши свої характерні риси та славу індивідуальність, зіллються в Союзі вищого порядку та створять Європейське братерство. Прийде день, коли не буде інших полів битви, окрім простору для змагання думки – відкритих ринків обміну ідеями. Прийде день, коли кулі та бомби будуть замінені голосуванням”.

Віктор Гюго промовив ці пророчі слова у 1849 році. Знадобилося більше століття, щоб ідея, яка видавалася утопічною, почала здійснюватися. За цей час дві світові війни та інші численні конфлікти на європейській землі забрали мільйони життів. Були часи, коли здавалося, що надії більше немає. Сьогодні Європа входить у XXI століття зі світлими перспективами і новою надією. Однак, нове століття несе і нові труднощі та проблеми.

Розширення Союзу до 25 держав рухалося згідно з графіком, визначеним інститутами ЄС. За висловом політичного діяча однієї з головних країн-учасниць: *“Європі нарешті вдалося примирити свої історії з географією”*. Упродовж 2007-2015 років має відбутися подальше розширення Європейського Союзу. А поки що його лідерам належить, з ретельним урахуванням суспільної думки, вирішити, де остаточно мають пролягти географічні, політичні та культурні кордони Союзу.

Угода про заснування ЄС – це пакт між суверенними державами, які вирішили мати спільну долю і вносити у спільну справу дедалі більшу частку свого суверенітету. Це стосується питань, найбільш животрепетних для народів Європи: миру, безпеки, представницької демократії, правосуддя та солідарності. Цей пакт знаходить підтримку і підтвердження в усій Європі: півмільярда людей воліють жити під владою закону у відповідності з віковими цінностями, у центрі яких – гуманізм і людська гідність.

Технологічна революція, що відбувається зараз, радикально змінює життя індустріального світу, і Європи також. Водночас, вона спричинює нові проблеми, що виходять за межі національних кордонів. Держави, діючи самотужки, не в змозі ефективно вирішувати такі проблеми, як безперервний розвиток, демографічна динаміка та необхідність соціальної солідарності. Політика окремих держав не може забезпечити економічне зростання, а їх уряди не в змозі в науках про життя дати етичну відповідь щодо світового прогресу. Забруднення океанів нафтопродуктами, внаслідок аварій нафтоналивних суден, чи ризик ядерних катастроф, на зразок чорнобильської, потребують колективних профілактичних заходів, які охоронятимуть “загальноєвропейські цінності” та зберігатимуть їх для прийдешніх поколінь.

Розширений Європейський Союз є частиною світу, що швидко і радикально змінюється, та потребує формування нової стабільності. Європа відчуває потрясіння, що відбуваються на інших континентах, чи то відродження релігійного радикалізму в ісламському світі, епідемії та голод в Африці, тенденції одностороннього ухвалення рішень в Північній Америці, економічні кризи в Латинській Америці, демографічний вибух в Азії, чи то глобальні переміщення виробництва і робочих місць.

Європі потрібно не лише концентруватися на власному розвитку, а й бути цілком задіяною у процесі глобалізації. Маючи всі підстави пишатися своїми досягненнями у торгівельній політиці, Європейський Союз має пройти довгий шлях, перш ніж він зможе претендувати на висловлення спільної думки чи на довіру до себе як до суб'єкта світової політики.

Інститути ЄС довели свою життєздатність, але вони мають бути приведені у відповідність до дедалі зростаючого обсягу завдань, що постають перед Союзом, який розширюється. Чим більше країн входить до ЄС, тим сильніші відцентрові сили, що загрожують розірвати його. Короткострокові міркування національних інтересів можуть легко порушити довготермінові пріоритети Союзу в цілому. Саме тому всі учасники цієї безпрецедентної справи мають нести свою відповідальність та діяти таким чином, щоб інституційна система ЄС продовжувала працювати ефективно. Будь-яка значна зміна існуючої системи має забезпечувати повагу європейського плюралізму. Врешті-решт, найціннішим скарбом Європи є її розмаїтість – численні відмінні риси її націй. Реформи також повинні мати за об'єкт процес ухвалення рішень. Вимога одностайності паралізувала б його. Реально працююча система – це політико-правова система, заснована на мажоритарному голосуванні та принципі взаємозалежності та взаємообмеження законодавчої, виконавчої та судової влади.

Проект **Конституції**, підготовлений Конвентом, спрямований на спрощення угод та підвищення прозорості системи ухвалення рішень у ЄС. Громадяни ЄС хочуть знати, хто за що відповідає в Європі, та відчувати, що вона відповідає їхнім повсякденним прагненням. Лише в цьому випадку люди підтримають ідею європейської інтеграції та матимуть мотивацію брати участь у європейських виборах. Проект Конституції роз'яснює питання про те, які повноваження та обов'язки належать ЄС, які його державам, а які регіональній владі. Він недвозначно заявляє, що європейська інтеграція ґрунтується на легітимності двох видів: безпосередньо вираженій волі людей і легітимності національних урядів. Національна держава, як і раніше, залишається легітимною основою функціонування європейських суспільств.

Конституція є ще одним важливим кроком у напрямку консолідації націй і народів Європи. Чи буде це фундаментальним етапом великого проекту, передбаченого батьками-засновниками ЄС? Чи політичні структури Європи еволюціонуватимуть і далі, йдучи назустріч своїй долі? Хто знає!

Основні віхи в історії європейської інтеграції

1948

7-11 травня

Гаазький конгрес: більше тисячі делегатів від майже 20 європейських країн обговорюють нові форми співробітництва в Європі. Вони висловлюються на користь створення Європейської асамблеї.

1949

27-28 січня

Результатом Гаазького конгресу стало створення Європейської Ради, яка постійно перебуватиме у Страсбурзі.

В цьому ж році вона розпочала розробку проекту Європейської Конвенції прав людини, яка ухвалюється в Римі в 1950 році та набуває чинності у вересні 1953 року.

Згодом майже всі європейські країни стають членами Європейської Ради.

1950

9 травня

Роберт Шуман, міністр закордонних справ Франції, проголошує важливу промову, в якій висуває пропозиції, що ґрунтуються на ідеях Жана Моне. Він пропонує Франції та Федеративній Республіці Німеччині об'єднати свої ресурси вугілля і сталі в межах нової організації, до якої можуть приєднатися інші європейські країни.

Оскільки цю дату можна вважати днем народження Європейського Союзу, 9 травня щорічно відзначається як День Європи.

1951

18 квітня

У Парижі шість країн – Бельгія, Франція, Федеративна Республіка Німеччина, Італія, Люксембург і Нідерланди – підписують угоду, що запроваджує Європейське співтовариство з вугілля та сталі (ЄСВС). Вона набуває чинності 23 липня 1952 року терміном на 50 років.

1955

1-2 червня

На зустрічі в Мессіні міністри закордонних справ шести країн ухвалюють рішення перенести процес європейської інтеграції на економіку в цілому.

1957

25 березня

У Римі шість країн підписують угоди про створення Європейського Економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом). Вони набувають чинності 1 січня 1958 року.

1960

4 січня

За ініціативи Великобританії Стокгольмська конвенція запроваджує Європейську асоціацію вільної торгівлі (ЄАВТ), що об'єднує низку європейських країн, які не входять у ЄЕС.

1962

30 липня

Запроваджується спільна політика у галузі сільського господарства.

1963

14 січня

На прес-конференції генерал де Голь заявляє, що Франція накладе вето на приєднання Великобританії до Європейських Співтовариств.

20 липня

Підписання в Яунді угоди про співробітництво між ЄЕС та 18 африканськими країнами.

1965

8 квітня

Підписання угоди про злиття виконавчих органів трьох Співтовариств і створення спільних Ради та Комісії. Вона набуває чинності 1 червня 1967 року.

1966

29 січня

“Люксембурзький компроміс”. Після політичної кризи Франція виявляє згоду знову брати участь у нарадах Ради в обмін на угоду про те, що при вирішенні питань, які торкаються “життєво важливих національних інтересів” дотримуватиметься принцип однастайності.

1968

1 липня

Митні збори на промислові товари повністю скасовано за 18 місяців до закінчення терміну, і запроваджено Єдиний зовнішній тариф.

1969

1-2 грудня

На Гаазькому самміті політичні лідери ЄЕС ухвалюють рішення продовжувати процес європейської інтеграції.

1970

22 квітня

У Люксембурзі підписано угоду, яка дає змогу Європейським Співтовариствам збільшувати фінансування за рахунок “власних ресурсів” і розширює повноваження Європейського Парламенту.

1972

22 січня

У Брюсселі підписані угоди про приєднання до Європейських Співтовариств з Данією, Ірландією, Норвегією та Великобританією.

24 квітня

Шість держав ЄЕС ухвалюють рішення про те, що курси обміну їх валют не повинні коливатися більш, ніж на 2,25%. Ця система відома під назвою “валютна змія”.

1973

1 січня

Данія, Ірландія та Великобританія приєднуються до Європейських Співтовариств, після чого кількість членів збільшується до дев'яти. Норвегія відмовилася від вступу за результатами референдуму, на якому більшість населення проголосувала проти цього.

1974

9-10 грудня

На Паризькому самміті політичні лідери “дев'ятки” ухвалили рішення зустрічатися тричі на рік у якості Європейської Ради. Вони також ухвалюють прямі вибори у Європейський Парламент і домовляються створити Європейський фонд регіонального розвитку.

1975

28 лютого

В Ломі підписано І Ломеську конвенцію між ЄЕС і 46 країнами Африканського, Карибського і Тихоокеанського регіонів.

22 липня

Підписано угоду, яка розширює бюджетні повноваження Європейського Парламенту та запроваджує Європейський суд аудиторів. Вона набуває чинності 1 червня 1977 року.

1978

6-7 липня

На Бременському самміті Франція і Федеративна Республіка Німеччина пропонують відродити валютне співробітництво, запровадивши Європейську валютну (монетарну) систему (ЄВС) замість “валютної змії”. ЄВС стає чинною 13 березня 1979 року.

1979

28 травня

Європейські Співтовариства підписують з Грецією угоду про приєднання.

7 і 10 червня

Перші прямі вибори до Європейського Парламенту, що має 410 місць.

1981

1 січня

Греція приєднується до Європейських Співтовариств, після чого їх членів стає десять.

1984

28 лютого

Ухвалена програма “Еспріт”, розрахована на активізацію науково-дослідницьких розробок у галузі інформаційної технології.

14 і 17 червня

Другі прямі вибори до Європейського Парламенту.

1985

7 січня

Жак Делор стає Головою Європейської Комісії (1985-1995).

12 червня

Європейські Співтовариства підписують угоди про приєднання з Іспанією та Португалією.

2-4 грудня

На нараді Європейської Ради у Люксембурзі лідери 10 держав-учасниць домовляються переглянути Римську угоду та відродити європейську інтеграцію через ухвалення Єдиного Європейського Акту. Це прокладає шлях для створення спільного ринку до 1993 року.

1986

1 січня

Іспанія і Португалія приєднуються до Європейських Співтовариств, після чого кількість їх членів збільшується до дванадцяти.

17 і 28 лютого

Єдиний Європейський Акт підписано у Люксембурзі та Гаазі. Він набуває чинності 1 липня 1987 року.

1987

15 червня

Початок реалізації програми “Еразмус”, ухваленої для того, аби допомогти молодим європейцям навчатися за кордоном в інших європейських країнах.

1989

15 та 18 червня

Треті прямі вибори до Європейського Парламенту.

9 листопада

Руйнування Берлінської стіни.

9 грудня

У Страсбурзі Європейська Рада ухвалює рішення скликати міжурядову конференцію з підготовки економічного та монетарного союзу (ЕМС) та політичного союзу.

1990

19 червня

Підписано Шенгенський договір, що скасовує митний контроль на кордонах між державами-учасниками Європейських Співтовариств.

3 жовтня

Возз'єднання Німеччини.

14 грудня

Початок роботи у Римі міжурядової конференції з питань ЕМС та політичного союзу.

1991

9-10 грудня

Нарада Європейської Ради у Маастрихті ухвалює Угоду про Європейський Союз. Вона закладає підвалини спільної зовнішньої та безпекової політики, більш тісної взаємодії у галузі правосуддя і внутрішніх справ, створення

економічного і монетарного союзу, у тому числі спільної валюти. Міжурядова співпраця у цих галузях, що доповнює існуючу систему Співтовариства, створює Європейський Союз (ЄС). ЄЕС перейменовано у Європейське Співтовариство.

1992

7 лютого

Угода про Європейський Союз підписана у Маастрихті. Вона набуває чинності 1 жовтня 1993 року.

1993

1 січня

Створення спільного ринку.

1994

9 і 12 червня

Четверті прямі вибори до Європейського Парламенту.

24-25 червня

На нараді Європейської Ради у Корфу ЄС укладає угоду про приєднання Австрії, Фінляндії, Норвегії та Швеції.

1995

1 січня

Австрія, Фінляндія і Швеція приєднуються до ЄС, після чого його членів стає 15. Норвегія відмовляється від вступу за результатами референдуму, на якому більшість населення проголосувала проти цього.

23 січня

Нова Європейська Комісія починає виконувати свої обов'язки (1995–1999) під головуванням Жака Сантера.

27-28 листопада

Євро-середземноморська конференція у Барселоні налагоджує партнерські стосунки між ЄС та країнами південного узбережжя Середземного моря.

1997

16-17 червня

Нарада Європейської Ради в Амстердамі досягає згоди щодо угоди, яка надає Європейському Союзу нові повноваження та відповідальність.

2 жовтня

Підписано Амстердамську угоду. Вона набуває чинності 1 травня 1999 року.

1998

30 березня

Починається процес приєднання нових країн-кандидатів. Кіпр, Мальта та 10 країн Центральної і Східної Європи братимуть участь у цьому процесі.

3 травня

Нарада Європейської Ради у Брюсселі ухвалює рішення про те, що 11 держав-членів ЄС (Австрія, Бельгія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Ірландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Португалія та Іспанія) відповідають вимогам для запровадження спільної валюти з 1 січня 1999 року. Греція приєднується пізніше.

31 грудня

Запроваджуються фіксовані та беззмінні курси обміну валют, які мають замінюватися на євро.

1999

1 січня

Початок третього етапу ЕМС: валюти 11 країн ЄС замінюються на євро. Спільна валюта випускається на валютні ринки. Починаючи з цього моменту Європейський центральний банк (ЄЦБ) несе відповідальність за монетарну політику ЄС, що встановлюється і реалізується в євро.

24-25 березня

Нарада Європейської Ради у Берліні досягає згоди щодо основних принципів бюджету ЄС на 2000-2006 роки в межах “Програми 2000”.

3-4 червня

Нарада Європейської Ради у Кельні ухвалює рішення звернутися із проханням до Конвенту підготувати проект Європейської Хартії основних прав. Членами Конвенту є представники голів держав чи урядів ЄС та Голова Європейської Комісії.

Хав'єр Солана призначений Верховним представником з питань спільної зовнішньої та безпекової політики.

8 і 13 червня

П'яті прямі вибори до Європейського Парламенту.

15 вересня

Нова Європейська Комісія починає виконувати свої обов'язки (1999-2004) під головуванням Романо Проді.

15-16 жовтня

Нарада Європейської Ради у Тампере ухвалює рішення про перетворення ЄС у зону свободи, безпеки та правосуддя.

10-11 грудня

Нарада Європейської Ради у Гельсінкі, присвячена, переважно, розширенню ЄС, офіційно визнає Туреччину кандидатом на вступ до ЄС та ухвалює рішення активізувати переговори з іншими 12 країнами-кандидатами.

2000

23-24 березня

Нарада Європейської Ради у Лісабоні розробляє стратегію зі стимулювання зайнятості у ЄС, модернізації економіки та зміцнення соціальної інтеграції у високотехнологічній Європі.

7-8 грудня

У Ніцці Європейська Рада досягає згоди стосовно тексту нової угоди, що змінює систему ухвалення рішень у ЄС, аби підготувати Союз до розширення. Голови Європейського Парламенту, Європейської Ради та Європейської Ко-

місії урочисто проголошують Хартію основних прав ЄС.

2001

26 лютого

Ухвалення Ніццької угоди. Вона набуває чинності 1 лютого 2003 року.

14-15 грудня

Нарада Європейської Ради ухвалила Лаекенську декларацію про майбутній Союз. Вона відкриває шлях до майбутнього більшого реформування ЄС та запровадження Конвенту з підготовки Європейської Конституції. Валері Жискар д'Естена призначено Головою Конвенту.

2002

1 січня

Банкноти та монети євро надходять в обіг у країнах європейської економічної зони.

31 травня

Усі 15 держав ЄС одночасно ратифікують Кіотський протокол – всесвітню угоду про зниження викидів у атмосферу.

21-22 червня

Нарада Європейської Ради у Севільї досягає згоди щодо політики ЄС у галузі надання політичного притулку та імміграції.

13 грудня

На нараді Європейської Ради у Копенгагені досягнуто згоди про те, що 10 країн-кандидатів (Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина та Словенія) можуть приєднатися до ЄС 1 травня 2004 року. Передбачається, що Болгарія та Румунія приєднаються у 2007 році. Ухвалено рішення про те, що переговори з Туреччиною можуть розпочатися, якщо на основі доповіді та рекомендацій Комісії у грудні 2004 року, Європейська Рада ухвалить рішення, в якому зазначатиметься, що Туреччина відповідає усім "Копенгагенським критеріям".

2003

16 квітня

В Афінах ЄС підписує угоди з Кіпром, Чеською Республікою, Естонією, Угорщиною, Латвією, Литвою, Мальтою, Польщею, Словаччиною та Словенією про приєднання.

10 липня

Конвент щодо майбутнього Європи завершує роботу над проектом Європейської Конституції.

4 жовтня

Початок роботи міжурядової конференції, яка має підготувати нову угоду стосовно Європейської Конституції.

2004

1 травня

Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина та Словенія приєднуються до Європейського Союзу.

10 та 13 червня

Шості прямі вибори до Європейського Парламенту.

2007

Дата, визначена нарадою Європейської Ради у Копенгагені (2002) для приєднання Болгарії та Румунії до ЄС.

ЄВРОПА У 12 УРОКАХ

Переклад: *Оксана Таранченко*

Оригінал макет та обкладинка: *Світлана Кравченко*

Тираж: 3000 прим.

Підписано до друку 1 квітня 2005 року.

Друк ТОВ "Компанія ЛІК"